СТАТИИ / СТАТЬИ / ARTICLES

Климентина Иванова (София, България)

МАТЕРИАЛИ КЪМ КАТАЛОЖНОТО ОПИСАНИЕ НА РЪКОПИСИ, ЕКСЦЕРПИРАНИ ЗА BIBLIOTHECA HOMILETICA BALCANO-SLAVICA (BHomBS)

I. *ТРИОДЕН ПАНИГИРИК* ОТ ХИЛЕНДАРСКИЯ МАНАСТИР № 190

В рамките на тематичния блок „Переводная литература славянского Средневековья“, включен в проведения в Белград през 2018 г. XVI Международен конгрес на славистите, бе изложена програма за работа над проекта Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS), подготвян в КМНЦ с ръководител Цветомира Данова и с участието на Климентина Иванова. Проектът преди много години бе замислен от мен като втора книга от справочен труд, систематизиращ текстовете от балканските кирилски календарни (минейни и триодни) сборници. Първата част (минейната) бе съставяна няколко десетилетия и бе отпечатана през 2008 г. (BHBS 2008). Материалите за триодната част бяха обработвани успоредно с минейната, но спорадично и непълно. Сериозната работа върху тяхната систематизация започна едва в последно време. Принципите и изводите от предварителните изследвания за изготвянето на BHomBS са изложени в доклада на Кл. Иванова и Цв. Данова и в обнародвания му разширен вариант (Иванова, Данова 2019).

Преди години при фиширането и обработването на текстовете за BHBS аз реших, че (с редки изключения) няма да публикувам предварително описание на отделните първични източници, дори те да не са достатъчно познати, дори изучаването им да би довело до предатиране, корекции в състава, някои важни допълнения и т.н. Считах, че няма смисъл сведенията за един ръкопис, които предстои да се обнародват, да се печатат два пъти, макар и бъдещите публикации да се очакват след години и да са в друг формат. След обнародването на BHBS обаче стана ясно, че каталожното описание в по-сложните случаи (при недостъпни, нямащи опис, а понякога и неоткриваеми, със сменени сигнатури или местонаходища ръкописи, при неидентифицирани фрагменти и т.н.) не дава необходимите данни и затруднява учените, използващи основната част (репертоара). Затова, за разлика от предшестващата BHBS, в BHomBS каталожното описание бе замислено заедно с Цв. Данова не само като помощен елемент в справочника, но като по-подробен указател, там където съдържанието на ръкописите не е описано или е описано непълно. Естествено, каталогът, включен в BHomBS, все пак не може да излезе от рамката на едно кратко представяне на първичните източници и да се превръща в опис. А изучавайки новите ръкописи, или дори когато проверяваме вече описаните, ние се сблъскваме с факти, които не могат да се вместят в каталожния формат. В момента предварителната картотека се попълва с още неизвестни и неизучени извори. Попадаме и на редица слабо познати кодекси, в които, освен интересуващите ни части, са поместени и други интересни материали, чието отбелязване би било от полза за колегите ни. По тази причина, както и поради продължителното време, необходимо за приключване на работата ни, възникна идеята за една поредица от статии, с които да опишем и да въведем в науката най-трудните за обработка и мъчнодостъпните ръкописи или фрагменти. Освен това в по-кратки бележки ще си позволим да представим към някои вече публикувани описания корекции и допълнения, които биха били полезни за нашите колеги. С една дума – искаме „да възродим“ жанра на предварителните съобщения за ръкописи и паметници, с които палеославистите от XIX и първите десетилетия на XX в. въвеждат редица нови кодекси и текстове. Подобни статии, озаглавени „малки текстове и бележки…“, „сведения за…“, „материали от…“ и т.н., именно защото са посветени на първични източници, остават актуални и до наши дни в медиевистиката.

Материалите към каталога на BHomBS, от които вече се натрупаха достатъчно, ще бъдат представяни всеки сам за себе си, в някои случаи групирани по местонахождение, но не в хронологичен ред. Те са разнородни по състав и по съдържание (вж. Иванова, Данова 2019: 26–34). Отново ще подчертая, че сме избрали „проблемни“ ръкописи, чиито постатийни описания или допълнения, както и нови сведения за тях не само ще ни помогнат при съставянето и използването на BHomBS, но ще разширят археографския хоризонт на палеославистите още преди публикуването на справочника. Бележките към представените ръкописи ще си остават в рамките на конкретното описание, без да се засягат по-обстойно проблеми от общ или теоретичен характер.

ПАНИГИРИК ТРИОДЕН, ПОСТЕН И ЦВЕТЕН, ОТ БИБЛИОТЕКАТА НА ХИЛЕНДАРСКИЯ МАНАСТИР № 190

Този *Панигирик* (нататък *Хил190*)[1] е познат само по стария каталог на Сава Хиландарец и по последния по време каталог на Хилендарската библиотека (Богдановић 1978: 105–106)[2]. Не ми е известно *Хил190* да е описван и анализиран подробно. В каталога на Д. Богданович *Хил190* е определен като „Хомилијар поста и Педесетнице“ и е датиран от XVI в. Р. Станкович уточнява датировката – 1565–1575 г.[3] По Богданович ръкописът обема I + 94 л., размер 185 x 130 мм, с дълбоко обрязани листове и с подвързия от XVIII в. и е писан с полуустав от края на XVI в. Според Богданович в ръкописа няма записи.

---

[1] Възможност да работя с микрофилм от ръкописите на Хилендарската библиотека, и специално от *Хил190,* а и да имам безвъзмездно копия на част от текста му, получих от

Към представената външна характеристика ще допълня по снимките – ръкописът на места е с краища, пострадали от влага, и първите редове се разчитат трудно или изобщо не се четат поради разкъсване, на няколко места листовете са срязани или подлепени[4]. Освен това най-вероятно преди последното подвързване те вече са били разбъркани до степен, че не е било възможно да се подредят. Тетрадите са били номерирани в началото и края на всяка, но от тази номерация са останали само следи[5]. При преглеждане на филма в Хилендарската стая и при възстановяването на реда на листовете при изготвянето на описа сега съм установила липса на лист между л. 73 и 74, но не е изключено да има и друга единична загуба. Дълбокото подрязване на листовете може да се дължи на това, че вторичната подвързия е била по-малка по размер от първоначалното книжно тяло на *Хил190*.

братството на Хилендарския манастир чрез колегите от Хилендарската изследователска библиотека и от Ресурсния център за средновековни славянски проучвания към Колежа по хуманитаристика, изкуства и науки в Държавния университет на щата Охайо в Кълъмбъс, на които изказвам дълбока благодарност. Особено съм признателна на проф. Предраг Матеич и на д-р Любомира Парпулова-Грибъл, които с безкрайно търпение ми помагаха във всички етапи на научните издирвания върху текстовете от тази благословена обител.

[2] За своя каталог Д. Богданович е използвал както печатния (1897), така и ръкописния каталог на Сава Хиландарец (Богдановић 1978: 41–42). В двата каталога *Хил190* е отбелязан съответно с № 317 и № 268. Топографската му сигнатура е 344.

[3] Малко по-ранна датировка (60–70-те години на XVI в.) сочат водните знаци, указани у Matejić 1981: 66. Р. Станкович уточнява датировката по единствения воден знак в ръкописа, идентичен със знак от ръкопис в Пловдивската народна библиотека „Иван Вазов“ № 89 и по още няколко ръкописа (Станковић 2010: 65).

[4] Освен това при заснемането на *Хил190* редовете от вътрешната страна не са заснети добре и се четат частично. Това наложи при несигурно четене буквите да се дават в кръгли скоби, а при невъзможност изобщо да се разчетат и при използване на други източници – в квадратни. Така се предават тук и всички други нечетливи места в текстовете.

[5] Първата запазена номерация е на л. 11а – начало на II тетрада, на л. 17а е началото на III тетрада. От началото на ръкописа текстът върви последователно, затова смятам, че I тетрада е била от 10, а II – от 6 листа. Нататък вече листовете са разбъркани и така например л. 29а е начален за VII, л. 53а – за VI, а л. 60а – за VIII тетрада. Последната видима номерация е на л. 85а – начало на XI тетрада. Проследяването на запазените номерации на тетрадите дава основание да се мисли, че те са били предимно от по 8 листа, но по снимките това не може да се установи със сигурност.

Полууставното писмо е по 20 реда на страница, копистът е опитен, но без значителни калиграфски умения. Той оформя старателно текста и на места си позволява някои елементи на орнаментация – отделни букви в текста пише със замах; по-големи най-често са буквите в, с, ꙁ и широко є след точка или в края на реда. Лигатурите са редки, по-често е рѣ. Срещат се и вписани една в друга букви в думите се и въ. Последното съчетание е любопитно, защото ъ не се употребява в текста, освен в предлога въ, и то единствено в заглавия, започващи с Въ тьжⷣе д҃нь, и в единични случаи – в края на реда. Употребата на паерчика е честа, но не системна, както и употребата на два знака за у – ѹ преобладава, а ꙋ е по-ограничено, ї се пише пред гласна, редовно пред и, но го срещнах и между две съгласни. При думата радї копистът пише ї като двоеточие над реда, но за яснота го предавам като раⷣї. Широко є като позиционен вариант се употребява несистемно.

Украсата е скромна. Инициалите, доколкото може да се съди по оттенъка на снимките, са с червенослов, не са много големи (високи са около 2–3 реда), с орнаментно изписване на стълбците; някои са съвсем леко украсени с точки (цветни пъпки) и с малки извити линии. Има две неотбелязани в каталога записки на преписвача. Първата е свързана с разминаването в номерацията на неделите след Възкресение[6]. Копистът, изглежда, следва антиграф с по-стар ред, при който Томина неделя се брои за първа след Възкресение, докато по традиция вече се е наложило за първи да се счита самият Пасхален ден, а Томина неделя да е втора поред. В *Хил190* обаче II неделя е на мироносиците, III – на разслабения и IV – на самарянката (Поѹченїе, вь нⷣелю, д҃, по па[сце]). И едва след двете слова за тази неделя книжовникът осъзнава грешката на антиграфа си и поправя номерацията със записка на л. 82б. Напреки във външното поле той пише, че Неделята на самарянката всъщност трябва да се брои за V неделя: Вижⷣь и се ꙗко не има извоⷣ, є҃. нⷣе, самарениниа ꙁⷣе. Следващата Неделя на слепия вече е номерирана като VI неделя след Пасха. Втората записка е към *Словото за всички светии* – № 34 в *Хил190*. Авторът на *Словото* е неизвестен, но несъмнено е книжовник от Киевското княжество, от „новопокръстената руска земя“. Във финалната прослава и молитва той се обръща към руските светци да молят Богородица и Йоан Кръстител за мир и да дадат победа на „нашите князе“ срещу езичниците. Там са включени имената на мъчениците Борис и Глеб и на преподобния Теодосий Печерски: раⷣѹите се с҃та мⷱ҇ника, борисе, и глебе, новопрос҃щеннои роусискои земли (и) хⷭ҇ви оугодише… и сь нимиже вьсе именити. и неименити, ꙗвлени и неꙗвлѥнꙵ ст҃ии, ѳеѡⷣсїе перꙿски (!) игамен[.](!) рꙋсискиⷯ чрьнориꙁꙿць старѣишино. н҃ниꙗ кь б҃ꙋ дрьзновенїе имꙋщѥ сь б҃цею и крⷭ҇тителѥмь //за мнрь молнте. кнеꙅєⷨ нашнⷨ на поганїє побѣдꙋ давающа. и т.н. (л. 91б–92а). Споменаването на руските светци е направило впечатление на книжовника и на л. 91б напреки във външното поле той пише: + ꙁрн ꙁдє два мⷱ҇нка, рꙋ̆снск(ы̆).

---

[6] Такива разминавания в номерирането на седмиците съм срещала и в други панигирици, възхождащи към ранен протограф.

Що се отнася до правописа, той е определен от Д. Богданович така: „српска редакција, ресавски правопис“. Със „српска редакција“ може би се уточнява, че ресавският правопис е дело на сръбски книжовник. В самите произведения обаче няма съзнателни редакционни изменения, повечето от текстовете следват много по-ранни (от IX–X в.) протографи, а вариантите в *Хил190* свидетелстват за продължителното разпространение на произведенията, поместени в него, през вековете. Ръкописът е писан от сърбин, който няма ресавски, а късни рашки правописни навици[7]. Копистът е повлиян от ресавизма, но допуска в правописа и специфично сръбски елементи, които са налице в целия текст. Прави впечатление пълното смесване на є и ѣ, при което є преобладава. Аналогична е ситуацията с ы и н; н подчертано е предпочитано пред ы във всички позиции. Правописните навици на кописта са разколебани, възможно от разликите в ортографията на различните текстове в антиграфа. Най-добре това личи в употребата на ѥ. Тя е непоследователна дори и при такива твърдо усвоени правила като ѥ в начална и поствокална позиция и след л и н. Спорадично срещнах заместване на ѣ с н. Удвояването на гласните букви също не е последователно, но го има в целия текст и според традицията най-често е при н, ы (нн, ї̈н, ын). По-редовен сигнал за удвояване е двойният гравис върху н, ы, а и о. Като цяло правописът на *Хил190* е късен сръбски, характерен за XVI–XVII в. Мисля, че поне един от изводите, използвани в ръкописа (по-точно в неговия антиграф), е бил с ресавски правопис. Употребата на ѕ, макар и рядка, но правилна, е влияние от ресавизма. Съдържанието, за което ще стане дума по-долу, би трябвало да ни провокира да търсим следи от руска ортография, но такива аз поне не открих. За заключения върху правописа на протографите обаче нямам достатъчно данни.

ОБЩИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ СЪСТАВА НА *ХИЛ190*

В каталога съдържанието е представено така: „Слова и поучења црквених отаца за сваку недељу великог поста, укључујући и припремне недеље, и петдесетнице закључно са Недељом свих светих… Поред већег броја текстова без имени аутора, ту су и текстови означени као слова или поученија Василија Великог, Јована Златоустог, Бонифација („Вонифантија“!), Теодосија, Атанасија Александријског, Симеона Месопотамијског. На крају, л. 92, Поѹчєніє кь поповѡмь“ (Богдановић 1978: 106). Тази кратка каталожна характеристика е достатъчна, за да привлече интереса към състава на *Хил190* като представител на триодните постни и цветни панигирици. *Хил190* заслужава задълбочено проучване, но то може да се извърши едва след подредбата на разбърканите му листове. Затова тук задачата ми е преди всичко постатийно описание на съдържанието му. В рамките на настоящата публикация ще обобщя само най-същественото за неговата структура.

---

[7] Преди години се опитах да обоснова някои свои определения за правописа на южнославянските ръкописи в сбирката на М.П. Погодин и тогава предложих наред с *рашкия* и *ресавския* правопис за ръкописите след XIV в. да се употребява и *сръбски едноеров правопис*, „който с всичките си особености представлява продължение на рашката правописна традиция. В много случаи сръбският едноеров ръкопис се влияе от ресавския било чрез извода, било чрез някои правописни навици на писачите, но в никакъв случай не може да се определи като ресавски“ (Иванова 1981: 19). Точно на този термин отговаря правописът на *Хил190*.

На първо място *Хил190* съдържа риторични текстове с учителна насоченост и обхваща целия триоден период – празниците от Неделята на митаря и фарисея до Неделята на всички светии. Той спада към староизводните панигирици от по-късни епохи, които, както вече отбелязах, включват произведения, възхождащи към древни протографи, преведени или създадени през IX и X в. със съответните промени в текста им. Освен това протографът (или антиграфът) на *Хил190* изглежда да е събран поне от два, ако не и от повече източника; при съставянето му част от текстовете не са на обичайните си места.

Що се отнася до типа староизводни панигирици, чийто представител е *Хил190*, то тук ще трябва да припомня накратко резултатите от класификацията им. По отношение на типологията познатите ни южнославянски староизводни панигирици могат да се разделят на две групи. И в двете групи основни са преводните слова, но са включени и непреводни творби. Съставите им обаче се отличават, и то главно по модуса на текстовете. В едната група (от типа на т.нар. *Михановичев хомилиар*) преобладават похвални (тържествени) слова и екзегетични текстове с висока степен на риторичност, а другата, към която спада и *Хил190*, обхваща главно поучителни текстове. В последно време станаха известни немалко подобни на него по-късни (XVI–XVII в.) сръбски староизводни триодни панигирици, в които статиите с учителен характер преобладават. Ще отворя една скоба, за да подчертая, че количественото превъзходство на сръбските староизводни триодни панигирици се дължи и на факта, че по българските земи (и на територията на днешна Румъния) по-голямо разпространение имат създадените през XIV в. новоизводни триодни панигирици, съдържащи високохудожествени текстове, дело на най-изявените Отци на църквата. Но в сръбския средновековен репертоар староизводните панигирици продължават да се преписват наред с новите през XIV в., а след това – през втората половина на XVI в. и през XVII в. В тях се включват главно староизводни учителни текстове с преводни слова или части от слова от византийски автори, извлечения от популярните сред монасите авторитети – от *Пандектите на Антиох* до поучения от Теодор Студит, псевдоепиграфи с имената на редица византийски отци (на първо място – на Йоан Златоуст), а наред с тях – сигурно или предположително непреводни славянски творби, значително място сред които заемат и слова на Климент Охридски[8]. Както за манастирите, така и за енорийските храмове в по-късните векове на преден план е поставена учителната риторика – разяснителните и разбираеми текстове с нравствено-назидателна насоченост са особено важни за славянското християнско население, чиито възможности за по-широко, дори да е богословско, образование на славянски език по време на гръцката църковна хегемония са крайно ограничени. Като цяло съдържанието на *Хил190* отговаря на изискването към балканската проповедническа практика през XVI в. За съставителя на неговия протограф е било важно да подбере слова с учителен модус. За това свидетелства и фактът, че от 34-те текста в *Хил190*, в 30 заглавия произведенията са определени като „поучение“[9].

Първоначално при описанието на *Хил190* приех, че той е уникален. След известно време обаче установих, че още един ръкопис, привлечен за каталога на BHomBS, по състав е идентичен с част от *Хил190*. Това е фрагмент от *Триоден панигирик* от сбирката на Е.В. Барсов № 1456, съхранявана в Държавния исторически музей (ГИМ) в Москва (*Барсов1456*). За него ще стане дума по-долу.

Хил190 принадлежи към групата староизводни триодни панигирици, включващи 9 слова[10] за подготвителните недели и неделите от Великия пост (от I до V неделя), за повечето от които до този момент не са открити гръцки първообрази (т.е. съдържа преобладаващо непреводни слова). За 6 от тях се приема, че е възможно да са дело на св. Климент, или на книжовници от неговата школа, и те са включени в научното издание на съчиненията на Климент Охридски (КлО1; КлО2). В състава на *Хил190* има още няколко слова, за които се предполага авторството на св. Климент.

Според състава си, както вече споменах, *Хил190* спада към сръбските староизводни панигирици, имащи непряка връзка с руската проповедническа традиция. Част от избраните поучения съответстват на поместените в руските панигирици (разбира се, в редакции със съответните фонетични, лексикални и морфосинтактични промени). За да илюстрирам връзката на

---

[8] От последните публикации върху книжовното наследство на св. Климент ще посоча изследването на Св. Николова върху една част от състава на триодния панигирик – върху Климентовия цикъл от слова за Великия пост (Николова 2018). Нови археографски данни за сръбски триодни панигирици вж. и у Иванова 2018: 75–84.

[9] Това се отнася и за творби, които в другите преписи обикновено са определени като слова, въпреки че в *Хил190* има и обратен случай – № 32, творба с името на Симеон Месопотамски, която в част от преписите е назована „Поучение“, тук е „Слово“, както в най-стария български препис (вж. по-долу).

[10] Тук и нататък употребявам „слова“ в по-общ смисъл, без да ги разделям по жанров признак.

Хил190 с руската традиция, го съпоставям с един от най-емблематичните руски триодни панигирици (според руската терминология „торжественник“) – № 406 от сбирката на Румянцев в РГБ, Москва (*Рум406*) от XV в., пергаментен, с руски правопис, „смесен с български според употребата на ѫ“, както пише авторът на описанието му А. Востоков (Востоков 1842: 621). Особеност на състава на този тип руски календарен сборник е, че от понеделник за Първата неделя на Великия пост до Томина неделя има поучения за всеки ден от седмицата, така че той може да бъде допълнително определен като „Триоден панигирик, разширен с поучения за делничните дни“ (или „Триоден учителен състав“). От съпоставката между съдържанието на руския *Рум406* и на сръбския *Хил190* се вижда, че в *Хил190* са включени много от творбите, които се четат в *Рум406*[11]. Двадесет и девет от словата в *Хил190* се намират и в *Рум406*. Но *Хил190* спада към панигириците с редуциран състав – той включва само неделните дни от триодния период с две изключения (Възнесение и Събота преди Петдесетница). Изборът на статиите за неделите от Великия пост и от Пасха до Неделята на всички светии не съответства на нито един от познатите ми староизводни триодни панигирици (с вече споменатото изключение *Барсов1456*). В сръбския кодекс са включени предимно по две слова за неделните дни на целия триоден период, като първото е най-често обичайно срещаното за неделите в останалите ръкописи от неговия тип, а второто е избрано измежду поученията за делничните дни на съответната седмица в съставите от руски тип. (Именно поместените на второ място често съвпадат с текстове от *Рум406*, както се вижда от конкретните бележки за всяко слово в представеното тук описание на *Хил190.*) Не е ясна логиката на този подбор, нито защо точно едно поучение с по-общо назидателен характер, предназначено за някой от делничните дни, е прехвърлено (чрез указанието Въ тъжⷭ҇е д҃нь) да се чете в неделния ден, отразяващ дори през постите по-тържествения характер на възкресната тема. Така например *Поучението за светия пост*, приписано на Василий Велики (№ 6/2)[12], в *Хил190* се чете като второ слово за Неделя месопустна, въпреки че по съдържание се свързва с притчата за митаря и фарисея, първата в подготвителните недели (Понѥже оубо ст҃и(и) пость грѣдеть ѩкоже ѻснованїе некое г҃ь полагаеть. ѡ притчи митар(а) и фарїсеа). Четирите преписа в археографската справка към изданието (КлО2: 496–503,

---

[11] Ще подчертая, че между двата ръкописа няма никаква непосредствена зависимост и *Рум406* е избран измежду многото подобни на него поради ранното си възникване, пълнотата на своето съдържание, вероятната си връзка с българската ръкописна традиция и не на последно място – тъй като той е качен изцяло в интернет (https://fond.ru/bib-rgb).

[12] Тук и нататък ще отбелязвам словата от *Хил190* с двете цифри, както ги означавам в описанието: според поредния им номер в общото съдържание и според реда им в рамките на празника, ако за него са поместени повече от едно слово.

К. Куев) сочат за автор св. Василий Велики, комуто поучението не принадлежи, а в три от тях то е определено за сряда на Сиропустната седмица. У Черторицка (Черторицкая 1994: 99, № 04.1.05) два преписа от същия текст с името Теофил (без уточнение кой автор се има предвид) са посочени за понеделник от Месопустната седмица, но други данни за такава атрибуция няма. Авторството на св. Климент Охридски също е съмнително, защото по негово време седмицата на митаря и фарисея все още не се е утвърдила като първа подготвителна за Великия пост. Този случай, както изобщо уникалността на избора в подредбата на творбите, може да отразява лично предпочитание на съставителя на предполагаемия ръкопис, към който възхожда *Хил190*.

Описваният ръкопис има още една особеност. Човек остава с впечатлението, че създателят му като че ли невинаги е бил ориентиран в съдържанието на своя антиграф. Объркването в реда на неделите след Възкресение, което вече отбелязах, може да се обясни с механично копиране, без съобразяване с установената уставна практика. Привлича внимание отсъствието на творба за празника на Лазаровото възкресение. Възможно е споменаването на Лазар в насловите на двете слова за Цветница (№ 19/1 и 20/2) да е подвело съставителя и той да ги е отнесъл и към двата празника (Лазаровден и Цветница). И вече съвсем ясно е, че слово № 32 (како по̑баєть вь оумє имєти. д҇нь исходны) с името на Симеон Месопотамски, поместено за Неделята на отците от Никейския събор, не е за този празник. Тук то е въведено механично (с Вь тьж̑є д҇нь) като второ за тази неделя, а причина за промяната на мястото е невникването в съдържанието му. Вероятно в антиграфа на *Хил190* (или при предишно копиране) словото е било преписано от състав, в който то е било на второ място за някоя от двете съботи, посветени на мъртвите (месопустна или петдесетна). Затова при описанието го отнасям към съботния ден преди Петдесетница.

Към особеностите на *Хил190* ще причисля и включването в състава му на едно необичайно за този тип учителни състави произведение – *Слово за Пасха* (в *Хил190 – Поучение*), второ поред за деня (тук № 23), съдържащо в заглавието си указание кога да се чете – на празничната трапеза: Поѹчєнїє вь ст҇ѹю нє̑лю пасхы. въ д҇нь бж҇твъ'нь вє҇лїа сьбравшим є҇ по трапєзѣ людє̑ вьсє̑. Словото е анонимно, то е № 12 от т.нар. *Патриаршески хомилиар II*, чийто превод на славянски (среднобългарски) е известен като *Учително евангелие II*.

Този превод на *Учителното евангелие II* е познат главно в руски преписи, но най-ранният му препис (непълен, съдържа 15 слова) е поместен в среднобългарски ръкопис от третата четвърт на XIV в., № 134 от библиотеката на Зографския манастир (Иванова 2004; Иванова 2018). В *Зогр134 Словото за Пасха* е на л.81б–85а[13].

---

[13] Сърдечно благодаря на отците от Зографския манастир за предоставените ми дигитални копия на ръкописа.

Както казах, ръкописът съдържа 34 слова към празниците от Неделята на митаря и фарисея до Неделята на всички светии; последното (№ 35) е извън календарния ред. Всички те, с две изключения, нямат новоизводен аналог. Първото изключение посочих по-горе – *Поучението за Пасха*, принадлежащо към *Учителното евангелие* (*Патриаршески хомилиар II*), познато е в два превода. Другото слово (№ 19/1) е с автор Атанасий Александрийски. В южнославянската традиция на панигириците то се помества за празника Цветница и също е познато с два превода – староизводен и новоизводен[14]. Те се различават един от друг още от заглавията – добавката, че творбата освен на Цветница е посветена и на Възкресение Лазарово (Слово с҇тго ѡ҇ца нашего аѳа//насїа архїепⷭ҇коупа алеѯанрьскаго вь нⷣелю, цвѣтною. ѡ лазарѣ четвород҇невнеⷨ), характеризира само староизводния превод, който вероятно е възникнал не по-късно от X в. и се открива както в сръбски (хилендарски)[15], така и в руски ръкописи[16].

Хил190 е съставен главно от анонимни слова. Това е направило впечатление още на Д. Богданович. От 34 статии в заглавията само на 3 се посочват имена на автори (действителни или допълнително присвоени им). Те са № 14/2 (Теодосий Печерски)[17], № 19/1 (Атанасий Александрийски) и № 32 (Симеон Месопотамски). Заглавията на 24 не съобщават авторски имена, 9 са с псевдоепиграфи. Особено е интересно да се проследят „превъплъщенията“ на псевдоепиграфите. На Йоан Златоуст са приписани 4 слова (№ 8/1, 12/2, 17/1 и 18/2[18]); на Василий Велики – 2 (№ 6/2 и 27/2), но за нито едно от тях не е намерен гръцки текст и те се считат по-скоро за славянски или за компилативни. Показателен е и случаят с № 9/2 – творба, приписвана на св. Вонифантий (Бонифаций). А словото всъщност принадлежи на авва Доротей от Газа и е поместено в сбирката му със слова под № 17. Тази сбирка има два превода, като времето и мястото на първия превод не са окончателно установени[19], а вторият е извършен през XIV в. в България[20].

---

[14] На изследването на тези два превода ще бъде посветена друга публикация.

[15] За Хилендарските староизводни панигирици и специално за този текст вж. Иванова 2012: 18.

[16] Руските преписи не са изучени, но предварителните анализи дават основание за хипотезата, че те възхождат към старобългарски протографи. У Черторицка са посочени два руски варианта на староизводния текст: Черторицкая 1994: 246, № 10.7.04, и 246–247, № 10.7.05.

[17] За друг сръбски препис на този текст от Теодосий Печерски вж. Никольский 1915.

[18] За № 8/1 и 17/1 се предполага, че може да принадлежат на Климент Охридски, вж. тук описанието.

[19] За първия превод и за неговия най-вероятен български произход вж. Димитров 2013: 8–9 с библиография.

[20] Най-ранният препис от втория превод е в ръкопис заедно с *Лествицата* на Йоан Синайски и първата му част е писана от Лаврентий, същия книжовник, който през 1347–1348 г.

Сведения за гръцките текстове на последните две слова от групата на псевдоепиграфите (№ 7/3 и № 32) имаме благодарение на ценното изследване на *Златоструя* от Я. Милтенов. И двете са поместени сред словата, добавени към кратката редакция на *Златоструя* (у Милтенов – „Апендикс“). Слово № 7/3 е трето за Неделя месопустна, която е единственият празник, отбелязан с три произведения. Озаглавено е: П[о]ѹчені̇є второ, ѡ любꙿвы, с начало: Братї̇є ничесоже паче чьтете. п[рѣ]ж҃е непрезримї̇є любꙿве. У Я. Милтенов е под № app. 28a. (Милтенов 2013: 114–115, вж. и бел. под линия № 70). Милтенов посочва, че словото принадлежи на Ефрем Сирин и всъщност е първа част от слово № 99 (109) от неговия *Паренесис*, с наслов: Тогожде о покаꙗнии слово и о любви ѥже и о кр҃щении исповѣданиѥ и кресту похвала и о будущиимь судѣ. р҃ѳ҃[21]. Допълнително изследване ще покаже отношението между панигиричния текст и славянските преводи на *Паренесиса*. В *Рум406* той е поместен за сряда на Неделя сиропустна. Повечето слова, съставящи *Хил190*, не са изследвани и почти всички имат текстова история, заслужаваща по-задълбочено проучване. Ще представя един пример със слово № 32, на което ще се спра по-подробно: Вь тьж҃е д҃нь слоⷡ ст҃го сїмеѡна месопотамї̇нскаго, како по̑баеть вь оуме имети. д҃нь исходны. Въпреки че е въведено с „В същия ден“, то не е второ за Неделята на Никейските отци, а както споменах по-горе, е предназначено за Събота на покойниците (в нашия случай – събота преди Петдесетница). За автор е посочен Симеон Месопотамски, но в гръцките ръкописи словото се приписва и на други автори с името Симеон (Симеон Стилит Млади и Симеон Дивногорец), а и на Ефрем Сирин (CPG 4035)[22]. Според изследователите славянският превод на словото е направен още през старобългарския период в нашата книжнина. То се разпространява широко (в *Златоструя,* в руските *Златоусти*, в *Скитския патерик*) и се преписва до късно в сръбската и руската литература, но познатите негови преписи възхождат към един превод (Reinhart 2001; Милтенов 2013: 118, бел. 77). Словото е обнародвано от Й. Райнхарт по среднобългарски ръкопис от Виенската библиотека, кодекс *Vindob. slav. №*

преписва и известния сборник на цар Иван-Александър. Ръкописът е принадлежал на М.П. Погодин и сега е част от неговата колекция в Руската национална библиотека (РНБ) в Санкт Петербург под № 1054 (Иванова 1981: 308–333). Преводът на словата на авва Доротей по *Пог1054* е издаден успоредно с гръцкия текст (вж. Димитров 2013). Слово № 17 е на с. 388–403. Преводът в *Хил190* е различен от превода в *Пог1054*. За славянските преводи на словата на авва Доротей вж. и Христова 2001. Изданието на слово № 17 от авва Доротей по ръкопис *Хил190* ще бъде предмет на друга публикация. Възможно е то да е преведено независимо от познатите два превода на сбирката слова от авва Доротей.

[21] Славянският превод на *Паренесиса* е издаден в 4 тома от Г. Бойковски по два превода, гръцки текст и немски превод. За интересуващия ни текст вж. Bojkovsky, Aitzetmüller 1988: 404–410.

[22] Повече за гръцката традиция с библиография вж. у Милтенов 2013: 117 и бел. 77 (117–118).

137 (152), датиран от различните изследователи от XIII до първата половина на XIV в. (Reinhart 2001: 159). За съпоставки Райнхарт използва сръбски и източнославянски преписи от XV и XVI в., както и текста по *Макариевите чети-минеи* (Reinhart 2001: 162–163). Преписът от *Хил190* възхожда към същия превод и като се изключат фонетичните и морфо-синтактичните разлики, в повечето случаи се обединява с някои от представените в изданието на Райнхарт варианти. Разбира се, той има и самостоятелни разночетения (пропуск или прибавка на отделни думи, разместванияя, преосмисляния поради неразбиране или невнимание и др. под.), както и лексикални замени, но те не са много. Ще посоча някои думи и части от фрази, илюстриращи промените в текста, но и показващи, че става дума за един и същ превод (разликите са подчертани):

Vindob. slav. № 137 (152), 112r–114r	*Хил190*, 57б–58б; 87а–87б
1. пѣсни побѣдьныѧ;	пѣⷭ҇ поⷣбиꙋ (преосмислено);
2. принесѫть ѧ… и поклонѧть сѧ емоу с неѧ…	принесꙋⷮ҇ ю… поклонеема(!) сь нею…
и несѫть ѭ кь томоу	и понесꙋть ю потѡⷨ
вь свѣть присно сѫщии;	вь ст҃ь приⷭ҇носꙋщʼнь;
3. нѫ жизнь бесмрьтна… идеже сѫть вси	нь жизʼнь бесконьчʼна… идеⷤ҇ соуⷮ҇ вьси
ꙋгождьшеи б҃ви;	ꙋгожⷣаши б҃ꙋ праведʼни;
4. бѫдѫть демони зли;	боуⷣть еи демони мнози и зли;
5. и не ѡставѧть;	и не дадꙋть;
6. мѫчениѣ вѣчнааго;	пожеженїа вечʼнаго;
7. печѣль творити ѡ исходѣ нашемь	печаль имети о исходе своеи д҃ши кожⷣо расмотрїти
и оуготовати хотѧщеѫ с нами изыти	и годити хотеща сь намї ѿити
ѿ сего свѣта добрыѫ дѣтѣли.	ѿ сего света добродеⷮли.

Промените в някои фрази и по-свободното им предаване в *Хил190* имат паралел (но не и точно съответствие) към вариантите, посочени от Райнхарт в разночетенията. Това е особено видимо при познатите на слушателите мотиви за мъките в отвъдния свят, защото повечето от тях са топоси, които лесно могат да бъдат изменени/заместени в процеса на преписването.

В преписа от *Хил190* наблюдаваме още една особеност. В самия край на творбата текстът се променя и е различен от основния и от всички останали, привлечени от Райнхарт преписи:

№ 137 (152), 114r (Reinhart 2001: 171)	*Хил190*, 87а–87б
да бѣжимь ꙗко ѿ змиѧ и ѡгнѣ. аще же вь	да бихѡⷨ ѿ нихь бежали ꙗко ѿ ѻгнꙗ и змїа.
начѧтькь подьвлѣчени быхомь ими. и	аще и ѻнамо грьдиⷨ мꙋками ѻдрьжимꙋ. нь
ꙋгодьнїци бышѫ намь. ꙗко врѣмѧ имамь.	никтоⷤ //можеть помощи. не тькмо до[б]ра дела.
и есть в семь свѣтѣ. да потьщимь сѧ	си наⷨ бити тацемь поⷣбаеть, да вь блазен верѣ

ѿринѫти ѧ покаанием. и дѣланиемь добрыхь дѣанеи. м(и)л(о)стива ѡбрѣсти б(ог)а. и себе ꙋготовати кь исходоу. еда коли пришедьшоу и тлькнѫвшоу. ѡбрѧщемь сѧ неготови. сего ради и г(оспод)ь р(е)че. бѫдѣте готови ꙗко вь иже час(ь) не мните г(оспод)ь вашь придеть. да пришедьшоу и тлькнѫвшоу. ѡбрѧщемь сѧ готови вь срѣтение ѥго. ꙗко томоу под(о)баеть слава сь ѡ(ть)цьмь и с прѣс(вѧ)тымь д(оу)хомь. н(ы)нѣ и присно.

бивше вь ст҃аа жилища вышбⷣшеи. каковꙋ любовь дльжʼни есми стежите, како житїе. како жизʼнь каково теченїе. какова добра ѡбичаꙗ. каково ꙋтврьжⷣенїе. Сиⷯ бо братїе чающе потьщим еⷭ҇ нескврьни и непороучʼни ѡбрѣ[…] се прⷣе б҃мь сь мирⷨѡ. да и ми оу[сли]шиⷨ гл҃юще. прїидете блⷭ҇венїи ѡ҃ца моего наследꙋите оуготованїе ваⷨ цⷭ҇ртво, ѿ сложенїи вьсего мира (Мт 25:34). аминь.

Може да се предположат най-различни причини за подобна промяна във финала на словото, но най-вероятната се открива при сравнението със съдържанието на *Рум406*. В него за Събота месопустна са включени две произведения – тук поместената творба с определение „поучение“ (Поучєнїе ст҃го семеѡна. како пⷪ҇баеть въ оумѣ имѣти дн҃ь исхⷪ҇ныи, л. 8а–10а) и поучение, приписвано на архиепископ Теофил Александрийски (Поучєнїе второе феѡфила архиепⷭ҇па ѡлекѯ҇аⷣрꙁискаⷢ҇ ѡ исхожении дш҃е, л. 10а–11б)[23]. Поредността на двете творби в част от съставите, в които те се четат, посочва и Я. Милтенов. Според него двете статии „образуват своеобразен диптих“ както в апендикса към *Златоструя*, така и „в *Скитския патерик* (апендикс 5 и 6), в сборниците със смесено съдържание, в някои хомилиари за триодния цикъл като текстове за Събота месопустна“[24]. Ясно е, че творбата е отнесена до Събота петдесетна вторично, вероятно много преди възникването на *Хил190*. Преди това тя е била предназначена за Събота месопустна, където след нея е било и *Словото* на Теофил. Възможно е при някои от поредните преписвания копистът да е имал повреден антиграф и да е слял двете творби в един текст с необходимите за това промени, достигнали до нас чрез *Хил190.* Тези промени се виждат от сравнението с края на словото в *Хил190*, цитиран по-горе, и края на *Словото* на Теофил в *Рум406*[25].

---

[23] Този текст е отчетен и от Т. Черторицка (Черторицкая 1994: 86–87, № 03.6.21 и 03.6.22).

[24] В своето изследване Я. Милтенов (Милтенов 2013: 218–219, бел. 78, ар. 37) дава информация за *Словото* на Теофил Александрийски (CPG 2618) и подчертава, че византийската му традиция е доста сложна, което намира отражение и във вариативността на този текст.

[25] Срв. *Рум406,* л.11а–11б: кто можеть ѿ сиⷯ избавити ю ѡгнемь палимоу. и горкими моуками дръжимоу, но никтоже тогⷣа токмо добраа дѣла. Симъ тако бывающимь, кацѣмь намъ пⷪ҇баеть быти. и да се въ блазѣи вѣрѣ бывше въ ст҃аа бытїа влѣзʼшимъ. каковоу любовь моць//ни есмы стѧжати, каково житїе. каковоу жизнь каково теченїе. каково испытанїе. Сихъ оубо браⷮе. чающе потʼщим сѧ нескверни. и непороучни ѡбрѣсти сѧ прⷣѣ нимъ с мирⷨѡ. всегⷣа оуподобим сѧ емоу гл҃ющю.

Предложените тук бележки съвсем не изчерпват всичко, което може да се извлече при анализа на *Хил190*. Мисля, че постатийното описание, което представям, ще улесни изследователите в изучаването на историята на този ръкопис и на отделни творби от него.

Няколко думи и за *Барсов1456*[26]. Той обема 45 листа без начало и край, 4^0, полуустав, 20 реда на страница. Поради петната от влага част от текста не се чете. Има и изпаднали листове. Част е от по-голям ръкопис, на л. 36б по наблюденията на Турилов от ръката на преписвача е отбелязан краят на XXIX тетрада, т.е. преди фрагмента е имало някъде около 190 листа. Според приблизителни изчисления, ако *Барсов1456*, който е близък по формат на *Хил190,* е започвал с началото на *Триодния панигирик*, то броят на тетрадите в него би бил много по-малък. Следователно *Барсов1456* е част от състав, в който преди *Триодния панигирик* е имало и други съчинения. Що се отнася до датировката на този ръкопис, то водните знаци, които А. Турилов извлича от него, дават много близки граници до тези от *Хил190* – 50-те – 70-те години на XVI в. (в *Хил190* водните знаци сочат около 60-те – 70-те години на същото столетие).

Ще обобщя накратко беглото впечатление от правописа на фрагмента. Той е характерен за част от късните сръбски ръкописи, в които има влияние на ресавизма, двуеров е (при преобладаващо ь) и употребата на буквата ъ е спрямо ресавските норми. Смесването на ѣ и є е по-слабо, ѣ се пише и на мястото на етимологична ѧ, ї е редовно, има колебание в употребата на ѥ, а ы и и се заменят с превес на и. В морфологично отношение изглежда по-слабо повлиян от късните промени в сръбския език.

В *Барсов1456* са запазени напълно или отчасти 16 творби, отговарящи точно на словата в *Хил190* от № 9 до № 24, а творбите отразяват същото съдържание, същия превод и същата текстова редакция. Сравнението на фразите от началата и края на словата показва малко по количество и незначителни варианти (посочени са при описанието на *Хил190*). Както се вижда от примерите, те са главно типични преводачески грешки (изпускане и разместване на букви или думи), промени в префиксите и в лицето и числото на глаголите, замени на причастия с глаголи и обратно. Така

прїидете блⷭ҇венїи ѡ҃ца моего наслѣдоуите оуготованное вамъ црⷭ҇твїе. ѿ сложенїа (!) всего мира, емоуⷤ слава в вѣⷦ.

[26] За възможността да работя върху *Барсов1456* благодаря на ръководството и колегите от Ръкописния отдел на ГИМ. За съжаление, нямам снимки от него, само съм фиширала съдържанието му. Същият ръкопис е привлякъл вниманието и на А.А. Турилов, от когото получих не само ценни указания, а и негови записки, уточняващи датировката на книгата, кратко описание на съдържанието и бележки за произхода на фрагмента. Получих и разрешение да ги използвам, за което съм му безкрайно признателна. Отбелязвам онези сведения по съдържанието, които допълват моите. Не засягам произхода на фрагмента, тъй като по този интересен проблем се очаква статия от колегата Турилов.

някъде се получават промени в смисъла – безсмислени (постною (поноснȣю); мнстнвца (мⷭ҇лтнвца), или близки по смисъл (прнходеть (проходеⷮ҇); х҇олюбовна (хв҇олюбнвнаа); прѣѵⷭ҇томоу (прѣѵⷭ҇тномȣ) и др.под.) варианти, а малко синоними (соуднцȣ (соудѣ) и др.под.), което не доказва категорично, но прави доста вероятно двата панигирика да възхождат към близки антиграфи.

ОПИСАНИЕ НА *ХИЛ190*

При описанието текстът се предава възможно най-близо до оригинала, но без надредните знаци и ударенията, които не се виждат ясно и са в рамките на традиционните за сръбските ръкописи от XVI в. Запазват се основните графеми, надредните букви и титлите, както и оригиналната пунктуация. Главни букви не се въвеждат освен там, където ги има в текста (включително и инициалите в началото). В текстовете на описанията се посочват всички лексикални и синтактични варианти, а от морфологичните – тези, които изменят смисъла спрямо *Хил190*. Вариантите в *Хил190* са подчертани, а разночетенията от *Барсов1456* са поставени в скоби след тях; липсата/допълнението на думи се маркира с плюс и минус в скоби.

Дават се най-кратки данни за всяко слово – автор, ако е известен, упътване за гръцкия текст на преводните творби, ако е установен. За ориентация спрямо руската традиция правя паралел само с ръкопис *Рум406*. Текстовете се идентифицират основно по два справочника – на Т.В. Черторицка (Черторицкая 1994) и на Е.Е. Гранстрем, О.В. Творогов и А. Валевичюс (Гранстрем и др. 1998) и по Милтенов (Милтенов 2013). При цитирането на Черторицка, там където едно произведение е представено в повече варианти, се посочва номерът на текста, най-близък по началото и края си до съответното слово от *Хил190*. Според каталога на Гранстрем са определени преводите както на Златоустови творби, така и на Златоустовите spuria. Ако творбата е издадена, посочва се последното издание. Словата на Климент Охридски, включително и предположителните, се цитират само според академичното им издание, томове 1 и 2 (КлО1; КлО2).

Съдържанието на *Барсов1456* се дава също по реда на словата на същите принципи като основното описание – след всяко слово на *Хил190* се посочва съответният препис от *Барсов1456* с поредния номер на статията във фрагмента и с листовете. Началото и краят, ако са запазени, отговарят на *Хил190*, затова са само маркирани. Посочени са запазените начални и последни фрази от словата, които в *Барсов1456* не са пълни поради изгубени листове.

Неделя на митаря и фарисея

1/1. Л. 1а–3а: Нⷣѣлꙗ ѻ мнт[арн н фарнсен] Сказанїє ѡ бжⷭ҇твн[ⷯы] пнсаны, разȣметн снлȣ мнтара, н фарїнсеа. хотещїнмь всакомȣ хрⷭ҇тїанїнноу въ разȣмь нстꙵнїн прїнтн, єже кь спⷭ҇енїю.

Прїидете днⷭь оубо братїе. послꙋшаите бжⷭтвнаго глⷭа гнⷭꙗ. бьдрениши боудⷨе, причꙿтꙋ (!) бо ѡ фарїисеи и митарїи нашего раⷣꙶ спⷭенїа гл҃ѥть. не бо сьнидⷯо праведныⷯ раⷣꙶ. нь грѣшныⷯ на покаанїе.
Край: и теми же подражаиⷨ братїе сего, митара великоѥ и доброе смѣренїе. имже саⷨ хⷭ҃ смерив се и спⷭе ни. и вꙿсе оучить смерѣномислити ємоꙋ.
Не е посочен автор на словото. Творбата е позната в няколко славянски варианта. Текстовата история не е изследвана. Не е ясно дали гръцкият вариант, посочен от Алдама (Aldama 1965: 75–76, № 202), отговаря на този текст. У Черторицка са указани и други редакции на словото, най-близко до *Хил190* е текстът под № 01.7.11 (Черторицкая 1994: 73; вж. и Гранстрем и др. 1998: 114, № 335). Съответства на първото слово за празника в *Рум406*[27]. Принадлежността му към текстовете на Йоан Златоуст не е доказана, въпреки че му се приписва и в гръцки, и в славянски преписи. Не е и на Теодор Студит, но една версия с различен край се включва в неговия *Малък катехизис* (Черторицкая 1994: 70, № 01.7.02).

2/2. Л. 3а–4б: Въ тьжⷣе д҃нь, второ поꙋченїе, ѡ митарїи и фарїисеи.
Послꙋшаиⷨ братїе сїю притчоу ѡ фарисеи, и митарїи ꙗкоⷤ оубо високооумїемь ниспаде се. вꙿсꙋ правꙋю мл҃твꙋ потреби гр(ь)достїю. митарꙿ же смерѣнїемь ѻправⷣанїе приѥ.
Край: призиваеть же всемь срⷣце кающаго се. ѥже боуди намь сьтворитⷩ. и тако вьсачьска вьсприети зⷣравїе и спⷭенїе. и стати на соудищи х҃ве непостидиѡⷨ. и оулꙋчить бл[гь] живота вечнаго, ѡ хⷭе і҃сѣ г҃и нашемь, ємоуⷤ слаⷡ вь векы аминь.
Автор не е посочен. Гръцкият текст не е сигурно установен. Черторицкая 1994: 71, № 01.7.05, с единствен препис – *Рум406*, където в заглавието също се указва „второ поучение“.

Неделя на блудния син
3/1. Л. 4б–7а: Нⷣѣлю в҃.[28] пооучение ѡ блоуднеⷨ сн҃оу.
Вьзлюблени, послоушаите самого хⷭа ѡ покаанїи гл҃юща причꙿтꙋ (!) чл҃кь некто реⷱ име дв҃а сн҃а (Лк 15:11). кто ѥⷭ чл҃кь чл҃колюбꙿць б҃ь. Кто ли два сн҃а, праве//дни и грешници.
Край: ѥзикь погани не ведꙋще б҃а а погибша, иже по ст҃ѣⷨ крщени вь многїе вьпадоше грѣхи. вси кающи се приети соуть б҃мь. темꙿже братїе и чеда моꙗ покааим еⷭ грѣховь своиⷯ. да г҃ню полꙋчиⷨ млⷭть.
Автор не е посочен. Гръцкият текст не е сигурно установен. Черторицкая 1994: 76, № 02.7.04; Гранстрем и др. 1998: 36–37, № 74. Насловът в някои

---

[27] У Черторицка (Черторицкая 1994: 550) номерът 01.7.12 е посочен в описанието на *Рум406*, но в указанията към Неделята на митаря и фарисея преписът от *Рум406* не фигурира, тъй като у Черторицка вероятно по технически причини са изпуснати номерата от № 01.7.11 до № 01.7.17.

[28] Цифрата се отнася до реда на подготвителните седмици и се среща еднократно само за тази неделя.

преписи е „Сказание от Евангелието от Лука“. Някъде е с името на Йоан Златоуст, но не му принадлежи. В руски преписи се среща с името Григорий папа Римски, вж. Черторицкая 1994: 78–79, № 02.7.15 („От Евангелия толкование“). Текстът е от типа на тълкованията към *Евангелието*. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*.

4/2. Л. 7а–9а: Въ тьжⷣе дн҃ь пооученїе ѡ блоуднѥмь, сн҃оу.
Слишите възлюблѥни бж҃їꙋ прич꙽тоу, и навикнемь добро творитꙵ воли его. колико чл҃колюбца имами г҃а. ѿца щедрагощаго (!) вь//сѧ творѣщаго на оустроенїе нашего раⷣꙶ спⷭ҇енїа.
Край: агнца (!) непорочнаа г҃а і҃ѵ х҃а давшаго себе за вьⷭ҇ мирь на заколѥнїе. єгоже ѥд꙽ше в꙽си ст҃їи почитають вь црⷭ҇твїи нбⷭ҇немь. сь нимиже боуди наⷨ причестникѡⷨ битїи. ѡ хⷭ҇е іс҃ѣ г҃и нашемь,… амиⷩ҇.
Автор не е посочен. Гръцкият текст не е установен. Черторицкая 1994: 78, № 02.7.13, с единствен препис – *Рум406*.

Неделя месопустна
5/1. Л. 9б–12а: Пооученїе в нⷣелю, месопоусти(ꙋ).
Се приближи се братїе врѣме покаанїа. се же настають дн҃и ѡчищенїа. сїꙗ бо словеса страшна и грози испльнѥна. изрицаема оусти бж҃їи. ѡ страш꙽немь дн҃и вь н꙽же придеть соудитии сь нбⷭ҇е правⷣени сн҃ь бж҃їи и спⷭ҇ь нашь і҃с х҃с.
Край: мирь и любовь и межⷣоу собою имꙋще. дх҃ѡⷨ горѣщи и срⷣцемь ськроушенѡⷨ мл҃еще се винноу млⷭ҇тинѥю и постомь просвещающе си дш҃оу. и тѣлеса, чающе бжⷭ҇твнаго житїа вьзⷣанїе. и пришьствїе страшнаго г҃а нашего спⷭ҇а іѵⷭ҇ хⷭ҇а.
Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 666–688 (Кл. Иванова). Текстът спада към т.нар. първична редакция. Черторицкая 1994: 88–89, № 03.7.02; посочени са и други варианти, този е най-близък до *Рум406*.

6/2. Л. 12а–13б: Вь тьжⷣе дн҃ь пооученїе ст҃го васїлїа ѡ ст҃емь, постѣ. //
Понѥже оубо ст҃и(и) пость грѣдеть ѥкоже ѻснованїе некое г҃ь полагаеть. ѡ притчи митар(а) и фарїсеа, и смерѣнїе ибо симь наоучит꙽ ни. ѻснованїе бо на всеⷯ добродетели смѣренїе гл҃ѥт се.
Край: нь да никтоⷤ ѿ наⷭ҇ изьгнань боудеть чрьтога. свезане рꙋце и ноѕе имее. нь споⷣбни еⷭ҇ слат꙽каго ѡного оуслишати глⷭ҇а. бл҃ги рабе и вер꙽ны вь мале бе верьнь, наⷣ многими те поставлю вьниди въ радо//[сть] г҃а своего. (Мт 25:21) єгоⷤ боуди оус[лишити всe]мь наⷨ вь чистоте сьх[ра]нившим еⷭ҇ време ст҃го поста.
Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 496–503 (К. Куев). Черторицкая 1994: 99, № 04.1.05 7/3.

7/3. Л. 13б–15б: П[о]оученїе второ, ѡ люб꙽вы.
Братїе ничесоже паче чьтете. п[рѣ]жⷣе непрезримїе люб꙽ве. много с[ь]грѣшаемь по

все дни, и годин[ы] и нощи и часи. да сего раⷣꙶ любовь имами. сїа бо покриваеть мн[о]жьство грѣховь.
Край: сего вси аггли бл҃жеть. ѿ сего бг҃ь не ѿлючает єⷭ҇ никогⷣа бг҃ь люби ѥⷭ҇. да иже живеть вь люб꙽ви. вь бз҃ѣ живеⷮ, и бг҃ь вь нѥⷨ любовїю. ємоуже слаⷡ вь векы аминь.
Автор не е посочен. Черторицкая 1994: 105, № 04.3.07, за Сряда сиропустна. Единственият препис, указан от Черторицка за това поучение, е в *Рум406*. Поучението е първа част от слово № 99 от *Паренесиса* на Ефрем Сирин (Милтенов 2013: 114–115). Издание на това слово по два превода в *Паренесиса* вж. Bojkovsky, Aitzetmüller 1988: 404–410.

Неделя сиропустна
8/1. Л. 15б–16б, 31а–32б: Поѹченїе ст҃го ıѡ҃аⷩ҇ злаⷮѹстаго, вь неⷣлю сир꙽нꙋ.
Братїе послꙋшаите оумнїе двери ѿврьзше. и слꙋха дш҃евнаа ѿкрывше. и вь сласть приⷨ҇ ст҃ое пощенїе. како наⷭ҇ гладкыⷨ поутеⷨ вьвеⷣ ни гь҃ бг҃ь нашь вь бе//скон꙽чное свое цⷭ҇ртво гл҃ѥ. аще ѿпоустите чл҃комь сьгрешенїа иⷯ. то и ѿц҃ь вашь нбⷭ҇ны ѿпоустить вамь прѣгрешенїа ваша (Мт 6:4).
Край: нь да ни оуслишимь того брате. нь боуди на потрꙋдивш(и)м єⷭ҇ вь ст҃їе си дн҃и постнїє оуслишати ст҃и ѡнь глаⷭ҇ гл҃ющь. придете бл҃ⷭ҇вени ѿ҃ца мо[ѥго.] придете сн҃ове ст҃аа. алкавше и жежⷣавше. примете оуготованое вамь цⷭ҇ртво бж҃їе из начела мирѹ (По Мт 25:34).
Поучението не е преводно. Не принадлежи на Йоан Златоуст. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 688–714 (К. Иванова). Текстът спада към т.нар. първична редакция. Черторицкая 1994:117–118, № 04.7.01; Гранстрем и др. 1998: 25, № 38. В *Рум406* е с името на Теодор Студит.

9/2. Л. 32б, 34а–35б, 25а–25б, 24а: Въ тьжⷣе дн҃ь, поѹченїе, в҃, ст҃го вонифантиа, ѡ посте.
Вь законе повеле гь҃ бг҃ь сн҃омь ıсрл҃евѡⷨ. да кьжⷣоу ѡ себе б҃ꙋ десеноу (!) дадꙋть, ѥже аще при//тежить. и бл҃гословехꙋ се вь всеⷯ делеⷯ сихь. и се веⷣще ст҃и апⷭ҇лы сьвещаше на помощь и бл҃годеанїе дш҃амь нашимь.
Край: и тако и ми победимь єго раⷣꙶ. просеще оу нѥго млⷭ҇ти // ѡбрѣщемь носеще єго побежⷣенїа не тькмо ѡ побⷣѣ, ѥюже и ми победихомь єго раⷣꙶ. мл҃твами прѣчⷭ҇тїе єго мт҃ри, влⷣчце наше бц҃е. прⷭ҇нодв҃и марїе и вьсеⷯ ст҃иⷯ нбⷭ҇ниихь силь. и оугодившиⷯ б҃оу ѿ вѣка амиⷩ҇.
Както споменах по-горе, словото е преводно и принадлежи на авва Доротей. Черторицкая 1994: 129, № 05.2.12, там е за вторник от II седмица и е с името Феодор[29].

---

[29] Вероятно същото слово е било поместено в унищожения ръкопис от Белградската народна библиотека № 450 (479), на л. 168–171. Л. Стоянович отбелязва, че текстът е предназ-

Фрагмент от това слово е първият запазен в *Барсов1456* // 1. Л. 1а–3а без нач.: и покаати се въ нѥ. оучистити се грѣховь въсе лѣта. // Край = *Хил190* // 9: [е]юже и мы побѣдих[ѡⷨ ѥго] ради. мл҃твами [прѣчⷭ҇]тїе его мт҃ри влⷣчце наше бц҃е прⷭ҇но[дв҃]и Марїе и все[хь ст҃ыⷯ] нбⷭ҇нихь силь и[оугодившиⷯ] бг҃ȣ ѿ вѣка амиⷩ҇.

I неделя от Великия пост

10. Л. 24а–24б, 56а–56б, 30а–30б, 26а–26б: Поѹченїе. а҃. неⷣлѥ стг҃о, постаа.

Видите ли възлюблѥнии. ѿ самеⷯ дели (дѣль) постною (поноснȣю) пол'зȣ. иже искȣсиль ѥⷭ҇ вь сїю неⷣлю поста. ть болше разȣмееть свое кь б҃оу (кь б҃оу свое) приближенїе. да и на прочее неⷣли подвизаите еⷭ҇ (подвизати се) постомь.

Край: си (сиⷯ) же соуть[30] теж'каа аще хощеⷨ. тькмо не оуниваиⷨ (оуваимь) ни ѡблениим еⷭ҇. да не погоубимь (погабимъ) троуда. ѥгоⷤ подахѡⷨ вь прьвою неⷣлю (+ поⷭ҇). б҃оу нашемоу слава вь вѣкы аминь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 715–727 (Кл. Иванова). Черторицкая 1994: 144–145, № 05.7.01; Гранстрем и др. 1998: 32, № 61.

Барсов1456 // 2. Л. 3а–7б: Поȣченїе. а҃. неⷣ стг҃о постаа. = *Хил190* // 10.

II неделя от Великия пост

11/1. Л. 26б–27б, 51а–51б, 21а: Поѹченїе .в҃. нелⷣю поста.

Прїидете де (!) дроузи и (не се чете) братїа възлюблѥн'ное стадо хв҃о. да мало нечто изрѣкоу (изреш…)*[31] вамь ѡ семь ст҃емь посте. ѥгоже оуже две неⷣлѥ прѣминоуста. десетина оубо всего лѣта си пость ѥⷭ҇. да поⷣбаеть наⷨ братїе, десетиноу вьсего лета чисто ѿдати бв҃и. дав'шомоу намь животь и набⷣещаго наⷭ своѥю бл҃гтїю.

Край: тькмо вь слабѡⷭ҇ сеⷠ не даите. зависти же и клеⷡти ѿноуⷣ се ѿврьзете. да не поль тела б҃а молимь. а поль гнѥвить его. *нь ѿ гнѥва и ꙗрости и свара. и вьсакое неправⷣи оудалꙗите се. (оудалати се) вь трьпении вашемь стежите мьзⷣи ваше (мъзⷣȣ свою). (Лк 21:19) ѡ х҃е іс҃ѣ г҃и нашемь, ѥмоуⷤ слава вь вѣки амиⷩ҇.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 727–753 (Кл. Иванова). Текстът е в т.нар. първична редакция. Черторицкая 1994: 164, № 06.7.01; Гранстрем и др. 1998: 112–113, № 330. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*.

Барсов1456 // 3/1. Л. 7б–10а = *Хил190* // 11/1.

начен за Сирната седмица; той е разчел само част от името на автора като *-нтие*, възможно е и там да е [*Вонифа*]*нтие*.

[30] Грешка, би трябвало да е си же не соуть.

[31] Тъй като не съм отбелязвала началото и края на словата от *Барсов1456* в същия обем, както от *Хил190*, и нямам възможност да ги проверя, маркирам със * докъде или откъде са сравнени текстовете.

12/2. Л. 21а–23б, 36а–36б, 40а: Въ тьжⷣе д҃нь поѹченїе іѡаана (!), златⷮоустаго, ѡ с҃темь посте.

Братїе бл҃жени павль велегласно вьпїе гл҃ють. (въпїеть гл҃е) нощь оуспѣ // а д҃нь приблиⷤ҇ се (Рим. 13:12). сирⷱ҇е без̾божна л(ь)сть ѿстꙋпи. а х҃олюбовна (х҃волюбивнаа) вера провьснав̾ши (въсїавши), и (-) прос҃ти все мира конце. (въсего мира).

Край: и поган̾ски наравꙵ дїаволꙋ ѿврьг̾ше. покаанїемь припадемь кь б҃оу. и сльзами (о)миемь прѣгрѣшенїа наша. да сь радостїю прⷣестанемь на страши(ю)мь соудищꙋ (соудѣ) хⷭ҇в(.вⷨі).(х҃вѣ+ б҃ꙋ и[ашемꙋ]) нетленимꙵ и победиⷨꙶ венци венчаемы. славеще прес҃тꙋю троꙵцꙋ ѿ҃ца и с҃на и //с҃таго д҃ха [...] вѣкѡмь аминь.

За автор е посочен Йоан Златоуст, но авторството му е малко вероятно. Гръцки текст не ми е известен. Черторицкая 1994: 132, № 05.3.10, за сряда от I седмица на Великия пост. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*. У Черторицка има още една версия на това поучение – Черторицкая 1994: 93, № 03.7.16, за Неделя месопустна.

Барсов1456 // 4/2. Л. 10а–14а = *Хил190* // 12/2.

III неделя от Великия пост

13/1. Л. 40а, 33а–33б, 37а–37б, 38а: Поѹченїе г҃. неⷣлю, ст҃го поста. (г҃. неⷣ поⷭ҇та поꙋченїе.)

Братїе плꙋвше (прѣплꙋвше) н҃нѣ с҃ти си д҃ни чⷭ҇таго (чⷭ҇наⷢ҇) поста. възраⷣоуем еⷭ҇ д҃шею. покланꙗюще се прѣчⷭ҇томоу (прѣчⷭ҇номꙋ) крⷭ҇тоу. и того насладивше се. подвигнем еⷭ҇ на прочее д҃ни кь хⷭ҇вѣи стрⷭ҇ти. чистещи си телеса и д҃ше просвещающе.

Край: сїе с҃тїе д҃ни пост̾нїе да *ѿселѣ чисто сьхранимь. не боуди же се вамь теж̾ко послꙋшаите б҃ви. поиꙋжⷣаим еⷭ҇ сь любовїю на добри поⷣвигь. да на вькрⷭ҇енїе оуслишиⷨ с҃ти глⷭ҇а нашего зовꙋща правед̾нїе и (-) г҃люще. // прїидете блⷭ҇вени ѿ҃ца моего, и прїимете оуготован̾ное вамь црⷭ҇тво. (Мт 25:34).

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 744–753 (Кл. Иванова). Черторицкая 1994: 183, № 07.7.02, за III неделя на Великия пост[32]; Гранстрем и др. 1998: 25, № 40. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*.

Барсов1456 // 5/1, л. 14а–17а = *Хил190* // 13/1.

14/2. Л. 38а–38б, 63а–63б, 39а: Въ тьжⷣе д҃нь поѹченїе ст҃го ѳеѡⷣсїа. ѡ хожⷣенїи въ (къ) црⷦ҇ви, и ѡ (-) мл҃твѣ.

Слишимь оубо г҃а прⷪ҇рокѡⷨ гл҃юща кь нашемоу оучильствоу. страсⷤ҇ть дах̾ те с҃не чл҃чь домоу іс҃рлевоу да же вⷣить приходещоу. а не вьзвещаеши. крьвь (пьрво) иⷯ вьзищоу ѿ роуⷦ҇ твоею. аще ли вьзвестиши.* а ѡны не послꙋшають саⷨї . вь свое крьвї да оумроуⷮ.

---

[32] У Черторицка са посочени още варианти от словото: Черторицкая 1994: 183, № 07.7.01; 187–188, № 07.7. 24.

Край: да ѿ сє̂ потьщим єⷭ҇ вьсею силою. и (-) вьзⷣати ємоу троуди свое. и жрьтвꙋ чистоу вьзирающе на начел҄ника (зачелника) верѣ. и сьврьшителꙗ і҃са. ємꙋже слаⷡ вь вѣкы вѣкѡⷨ (-), амиⷩ҇.

Поучението не е преводно, смята се с основание, че принадлежи на Теодосий (Феодосий) Печерски (ок. 1036 г. – 03. 05. 1074 г.)[33]. Тук текстът е поместен като второ слово за III неделя на Великия пост. Черторицкая 1994: 179, № 07.5.02, но за петък от III седмица на Великия пост, така и в *Рум406*; у Черторицка е посочено още под името на Теодор Студит за събота от III седмица (Черторицкая 1994: 182, № 07.6.03).

Барсов1456 // 6/2. Л. 17а–19б = *Хил190* // 14/2.

IV неделя от Великия пост

15/1. Л. 39а–39б, 54а–55б: Поучєнїє, в неⷣлю д҃ (д҃ неⷣ), поста. ѡ алчьбѣ. и ѡ мл҃твѣ. и ѡ млⷭ҇тины.

Прїидете нн҃ꙗ цр҃квна чеда. да ѡбич҄ное поꙋченїе сьтвороу. ѻ алч҄бе и мл҃тви и млⷭ҇тини кь нашемоу (вашемоу) сьбранїю. се бо оуже бол҄ша честь поста поминꙋла ([по?]минꙋла) есть.

Край: тѣⷨже братїе внимаите гл҃юемиⷨь. потьщитете (!) єⷭ҇ // сьврьшити тⷱ҇енїе. да и се (зѣⷣ сь) сьвестїю, чистою (чистою съвѣстїю) насладим єⷭ҇ бжⷭ҇твиⷯ таинь. и вь бꙋⷣщимь веке (боуⷣ[щемь вѣцѣ]) боуⷣщиⷨ бл҃(гь) оулꙋчимь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 753–771 (Кл. Иванова). Черторицкая 1994: 202, № 08.7.01. Гранстрем и др. 1998: 113, № 331. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*.

Барсов1456 // 7/1. Л. 19б–22а = *Хил190* // 15/1.

16/2. Л. 55б, 52а–53б, 41а–42а: Въ тьжⷣе д҃нь слово ѡ льжи, и ѡ клевѣтїи.

Коупно стоеще телеси. и оуми раз҄но стоите. си на сего мислеть нечто и ѡнь на ѡного дрꙋгое вещаеть. єгⷣа [би] на нь сьставльшиⷨ се[34] *рать имети вьсеⷨ. на ѡпщаго врага д[ї]авола.

Край: не иже се тьчїю єдино. нь и с҃на своего тѣло подаⷭ҇ ꙗсти и с҃тꙋю его крьⷡ питїи. на просвещенїе д҃шаⷨ и телѡⷨ нашимь (нашимь и телѡⷨ). ємоуⷤ (ємоу) слаⷡ вь вѣкы вѣкѡⷨ аминь.

Автор не е посочен. Няма данни поучението да е преводно. Тук се чете като второ слово за IV неделя, у Черторицка е указано само по *Рум406* за четвъртък от V неделя на поста. Черторицкая 1994: 215, № 09.4.08.

Барсов1456 // 8/2. Л. 22а–б, липса един лист[35], 23а–26б = *Хил190* // 17/1.

---

[33] Издадено е от И.П. Еръомин (Еремин 1947: 180–181) с разночетения по други преписи. Вж. и Творогов 1987.

[34] След Коупно и до рать от текста в *Барсов1456* се четат само части от думи, но те все пак показват, че няма промени спрямо *Хил190*.

[35] Липсата на един лист е посочена в записките на А.А. Турилов.

V неделя от Великия пост

17/1. Л. 42а–43б, 17а–18а: Пооученїе ст҃го ıѡаⷩ҇ злаⷮоустаго, в нⷣелю, є҃. (є҃ нⷣелю)поⷭ҇. Понѥже оубо по мале поⷭ҇ и скон҆чати се хощеть. и по мале дн҃и г҃нѥ стⷭ҇рати приходеть (проходеⷮ҇). тоⷢ҇ раⷣї єже ѡ стрⷭ҇теⷯ чьтет е҃ слоⷡ. да се кь ниⷨ приготѡвимь.
Край: ми како можеⷨ ниеⷨ поутеⷨ висоци бити. не високо оубо мислиⷨ вьзлюблѥни *ни соудиⷨ соудїамь. ни законоположⷩ҇ици боудеⷨ законикоⷨ. нь покаранте ⷭ҇ старѣишинаⷨ вашимь и повинꙋите ⷭ҇, ıакоже реⷱ҇ бж҃твни ап҃ль. (Евр. 13:17) да ѡбещаниⷯ бл҃гь оулꙋчиⷨ (не се чете) ѡ х҃е ıс҃ѣ г҃и нашемь. ємоуже слава вь вѣкы и вѣкѡⷨ амїнь.
Няма данни поучението да е преводно. Има тълковен характер. Тук е с името на Йоан Златоуст, но не е негова творба. Черторицкая 1994: 202, № 08.7.01; Гранстрем и др. 1998: 106, № 307. Същият като в *Хил190* е и текстът в *Рум406*. Не е включено като предположително Климентово в КлО2. Св. Николова го приема за вероятна творба на св. Климент и като такава го издава (Николова 2018: 304–306).
Барсов1456 // 9/1. Л. 26б, липса един лист[36], 27а–29б = *Хил190* // 17/1.

18/2. Л.18б–20а, 47а: Пооученїе въ тьжеⷣ дн҃ь ст҃го (Въ тьжеⷣ дн҃ь поꙋченїе) ıѡаⷩ҇а златооустаго.
Виⷣїте ли братїе доброю любовь г҃а нашего ıс҃ х҃а. виⷣте ли разꙋменїе (изꙋменїе), та (да) ѡ (ѿ) таковаго мистивца (млⷭ҇тивца)[37]. и г҃а ѿкланıающаго [еⷭ҇] (ѿкланıающе се) кь дїаволꙋ бѣжимь (ꙋбѣжимь) и тоⷢ҇ єдиного вьселили єсми вь прьсы свои,
Край: да того раⷣї не ѡбленим еⷭ҇ вь сїе дн҃и пост҆нїе. *мл҃твою и постомь. оуже бо бол҆ше врѣ҇ме постꙋ пришло. да тако чисти и непороу҆ни доидемь вьскрⷭ҇енїа г҃а нашего ıс҃ х҃а. и чтⷭ҇наго его тѣла. и животворѣщее еⷢ҇ крьви вькоусиⷨ. на ѡставлѥнїе грѣхѡⷨ, ємоуже слава вь вѣкы вѣкѡⷨ (-) аминь.
Поучението не е преводно. Тук е поместено като второ за V неделя и с името на Йоан Златоуст, но не е негово. У Черторицка (Черторицкая 1994: 217–218, № 09.5.05) е посочено само по един препис – *Рум406*. Там е за петък от V седмица и е под името на Антиох, комуто не принадлежи.
Барсов1456 // 10/2. Л. 29б–33а = *Хил190* // 18/2.

За събота от VI седмица (Възкресението на праведния Лазар) тук и в *Барсов1456* липсва поучение, въпреки че в сходните на *Хил190* състави, включително и в *Рум406*, този празник е отбелязан със съответна творба.

---

[36] Липсата на един лист е посочена в записките на А.А. Турилов.

[37] Формата мистивца е вторична. В *Барсов1456* е правилното млⷭ҇тивца. В *Рум406* (л.166а) и в други руски преписи е млⷭ҇тиваго.

VI неделя от Великия пост (Цветница)

19/1. Л. 47а–48б, 44а–45а: Слово с҃тго ѡ҃ца нашего аѳа//насїа архїеⷭ҇пкоупа алеѯанрьскаго вь нⷣ҇лю, цвѣтною. (цвѣтнꙋю нⷣ҇лю), ѡ лазарѣ четвород҃невнеⷨ.

Страшна вьзлюблѥни таинаа днⷭ҇ь вь ієрⷭ҇лмѣ быⷭ҇. таинꙋ бо ми ѥⷭ҇ хвалити проповеданою ѿ прⷪ҇ркь. и ѿ хⷭ҇а сьврьшеноу *ꙗкоже бо блⷭ҇внь греди вь име г҃нѣ по бл҃женомꙋ двⷣ҇ꙋ. (Пс. 117:26)

Край: безлобни оумь вьсприемше вькꙋпе сь детʼми ѡнеми. сь светлими свещами срѣщемь спⷭ҇а хⷭ҇а б҃а нашего сь ветʼми же ꙗко победитѣлꙗ сьмрьти проповедимь сь маслиʼниими вѣтми мл҃тиваго б҃а помл҃имь гл҃юще. блⷭ҇внь грѣди сьмотренїа наⷭ҇ раⷣї ѡбнища богать сы. да и ми ѿ нищети еⷢ҇ ѡбогатим еⷭ҇. приходеще сь славою соудиⷮ живимь и мрьтвиⷨ, ѥмоуже слаⷡ вь вѣкы векѡⷨ амыⷩ҇.

Автор Атанасий Александрийски. CPG 2236; PG 26, 1309–1313. Черторицкая 1994: 246–247, № 10.7.05; същият староизводен текст е и в *Рум406*.

Барсов1456 // 11/1. Л. 33а–35б, след 35б липсват листове с част от този текст и началото на следващото слово. Началото отговаря на *Хил190*. Текстът е запазен до: незлобивими дѣтиⷨ победʼнꙋю сьгласна пѣⷭ҇ гл҃юще. ѡсанна синꙋ дв҃довь грѣди въ имѣ гⷭ҇не. Ѡсанна въ вишниⷯ. тⷨеже и мы // = *Хил190* // 19/1, 44б–45а.

20/2. Л. 45а–46б, 49а–49б: Въ тьжⷣе дн҃ь поѹченїе о посте, и ѡ четвород҃невнѣмь лазаре,

Братїа, прѣплꙋвʼше ꙗко морʼскою поѹчинꙋ. постное се теченїе. и желаемаго дозрѣще приста//нища поⷣвигь вещаши вьсприимемь, сьнь ѿтрѣсше лености ѿ сеⷠ. и ѡ чюдесе г҃нꙗ на болʼша чюдеса прѣидеⷨ. Началото на *Барсов1456* липсва.

Край: да оѹчиствивʼше д҃шꙋ и тело доⷭ҇нно по//биⷣмь, добрѣ скончати теченїе свое вьпїюще *кь немꙋ немльчно и (-) г҃люще. блⷭ҇внь грѣди вь име гⷭ҇нѥ, с҃нь вь име ѡ҃че наⷭ҇ раⷣї на мꙋкꙋ волʼною пришⷣь. и пакы придеть сь нбⷭ҇е вь славе бжⷭ҇тва своеⷢ соудити хоте вьсеⷨ, и вьзⷣати комꙋжⷣꙋ по делѡⷨ его. ѥмоуже слава вь веки векѡⷨ (-) аминь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 269–308 (К. Куев); втора версия (с. 301–302). Черторицкая 1994: 248–249, № 10.7.11 и 10.7.13. Вторият номер е отбелязан и у Гранстрем и др. 1998: 149, № 461. В *Рум406* е поместено със същото заглавие.

Барсов1456 // 12/2. Л. 36а–37б, без начало. Текстът е запазен от: и ть ѥⷭ҇ сьшⷣь сь нб҃се наⷭ҇ ради волею ѡбнищавь. да и мы нищетоⷻ его ѡбогатим се. ть ѥⷭ҇ рѡⷤⷣнїи из ѡ҃ца без м҃тре прѣжⷣе вѣка.

Край = *Хил190* // 20/2.

Велики четвъртък

21. Л. 49б–50б, 59а–60б: Въ с҃тни велики чⷦ҇е, поѹченїе ѡ прѣчⷭ҇тихь таинахь, сиреⷱ҇ ѡ теле и крьвѣ хⷭ҇вѣ, ѥа и жиⷣ[...]ткыⷨ и вѣрнимь, кь пречⷭ҇тимь таинаⷨ готовити се.

ѥреи (вь)сакь дльⷤнь ѥⷭ҇ сыимь поѹченїеⷨ оучити свои с҃ни прежеⷣ при[чес]тїа многократь. да не прⷪсто с҃таа метнѣть си чл҃ци[38].

Н҃нꙗ хотеще приступити кь с҃теи и страшнеи таине ра//зоумеите братїе мои сьми [...ꙗк...][39] с҃тини хощете еⷭ҇ причистити. ѥгоⷤ сь страхѡⷨ трѣпещѹть агг҃лскїе сили, херѹвїи (!) и серафїмы. и вьсе нбⷭнїе сили сь страхѡⷨ трѣсѹт еⷭ҇. вьз҆носеще д҃ховнѹю жрьтвѹ горѣ на н҃бо. *Барсов1456* е без начало поради липса на листове между л. 37 и л. 38.

Край: идеⷤ соѹди не зрить на лица ни приѥмлеть мьзⷣи. бѹдиⷤ вь(сеⷨ) наⷨ оулѹчити (полѹчити) млⷭть б҃жїю зⷣе н҃нꙗ и вь боⷣѹщиимь вѣце. вѣрою причестивше (причестим) се с҃тиⷯ таинь. и вьскрьсенїа хⷭва радостїю доити. славеще с҃тѹю троицѹ. ѡ҃ца и с҃на и с҃тго д҃ха, и н҃нꙗ и прⷭно и вь вѣкы вѣкѡⷨ амиⷩ. (-).

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Предполага се, че е дело на Климент Охридски или на книжовник от неговата школа. Издадено е в КлО2: 522–545 (Б.Ст. Ангелов). Спада към „обширната редакция“ по Ангелов. Черторицкая 1994: 286, № 11.4.06, за Велики четвъртък. Същото и в *Рум406*, второ за празника. Гранстрем и др. 1998: 93, № 267.

Барсов1456 // 13. Л. 38а–39б, без начало. Текстът е запазен от: чл҃кь бо творен сїиⷯ ѥⷭ҇. нь самь г҃ь невиⷣмою си рѹкою и страшною таиною. и причестникы таковые себе сътвораеть. = *Хил190* // 21.

Възкресение Христово (Пасха)

22/1. Л. 60б–62б, 64а–64б: Поѹченїе въ с҃тѹю неⷣли пасхы. //

Послѹшаите братїе. да скажѹ ваⷨ силѹ и власть чⷭтна (чⷭтнаго) и с҃тго сего д҃не. вь н҃же (!) г҃ь б҃ь нашь попра дїавола. и сьмрьти дрьжавѹ разⷣроѹши, *и вьскрⷭе ꙗко бесьмрьтнь, и вьсе праведникы сь собою вьскрⷭы.

Край: [ни] братїе не моѕеⷨ тако ꙗвити се. [но] ꙗкоⷤ наⷭ хⷭ искѹпи своею крьвїю. чисти и непорочни, и сьврьшени [вь] люб҆ви б҃жїи. тако да прѣбѹдеⷨ ѻжидающе мьзⷣи противѹ д[елоⷨ] своиⷨ, славеще х҃а б҃а нашего вькоѹпе сь ѡ҃цемь, и сь с҃тиⷨь д҃хѡⷨ, и нⷩꙗ и прⷭно и вь вѣкы вѣкѡⷨ аминь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Приема се, че е дело на Климент Охридски. Издадено е в КлО1: 598–611 (Хр. Кодов). Черторицкая 1994: 314, № 11.7.01, № 11.7.03 (същото и в *Рум406*, отбелязано е и за Светли петък под № 12.5.04); Гранстрем и др. 1998: 108, № 312.

Барсов1456 // 14/1. Л. 39б–41б, без край, между л. 41 и л. 42 липсват листове. Текстът е запазен до: дⷭнь своею съм҃ртїю попра врага. ꙗко ѿ съна въста. неистленїе источи родоѹ чл҃чскомѹ. дⷭнь адова врата съкрѹшишеⷭ дръжими въ неи. неизренныиⷨ// = *Хил190* // 22/1.

---

[38] Заглавието, с което текстът се въвежда в *Хил190*, не е отбелязано в нито един препис от включените в археографската справка към изданието.

[39] Горният ред е повреден и текстът не се чете добре.

23/2. Л. 64б–70а: Поѹченїе вь ст҃ꙋю неⷣлю пасхы. въ д҃нь бжⷭтв҆нь веⷭлїа сьбравшим еⷭ по трапезѣ людеⷨ вьсеⷨ.

Радованїа д҃нь и велїа братїе. д҃нь веⷭлїа и сⷭпенїа. дⷭнь просвещенїа и ѡс҃щенїа. д҃нь мира и сь//миренїа, д҃нь пакыбитїа и обновлѥнїе д҃шь нашиⷯ. д҃нь вь истинꙋ великы и веⷭтль и дивнь. си праⷥдникь ѥⷭ праⷥдникѡⷨ. и трьжьствомь ѥⷭ трьжьство. Началото на *Барсов1456* липсва.

Край: вьскреⷭ хс҃ и падоше бѣсове. вьскреⷭ хс҃ животѡⷨ прѣбиваеть. вьскреⷭ хс҃ и мрьтви вьⷥвигль есть.* вьскреⷭ хс҃ ѿ тлѥ избавихѡⷨ се. вьскреⷭ хс҃ ѿ клетви раⷥрешихѡⷨ се. вьскреⷭ хс҃ и ми сь ниⷨ вьскрⷭиꙋхѡⷨ. хс҃ вьскреⷭ из мрьтвиⷯ (ѿ мрьтвыⷯ въскре !) начеткь оѹмрьшиⷨ бⷭы. томꙋ слава вь веки векѡⷨ (-) аминь.

Автор не е посочен. Черторицкая 1994: 346, № 12.2.01. От *Учителното евангелие* (*Патриаршески хомилиар II*) слово № 12.

Барсов1456 // 15/2. Л. 42а–45б, без начало. Текстът е запазен от: ѿ въсакое скврины пльти и д҃ха. и принесемь б҃ꙋ наш҃мꙋ дѣла бл҃гаа вѣрꙋ любовь надеⷤⷣꙋ трьпенїе. = *Хил190* // 23/2.

Томина неделя

24. Л. 70а–72б: Поѹченїе въ неⷣлю ѳомїноѹ.

Г҃а б҃а спⷭа нашего іⷭѵ хⷭа вьскⷭренїе славное. радостно оѹже праⷥдновахѡⷨ братїе. и причестници бихѡⷨ прѣчⷭтаго тела и ст҃їе его крьве. ѥюже ѡми чл҃ческїе (!) грѣхи.

Край: ни оѹпивати се ни величати се. нь на вьсакь д҃нь славити вьскрⷭьшаго из мрьтвиⷯ хⷭа б҃а нашего. наⷭ раⷣї и наще (!) грѣси потрьпевша. ємꙋ слаⷡ вь векии векѡⷨ аминь.

Автор не е посочен. Гръцки текст не е открит. Черторицкая 1994: 373, № 13.0.01; Гранстрем и др. 1998: 45, № 100. Същото и в *Рум406*.

Барсов1456 // 16. Л. 45б, последен от фрагмента. От този текст е запазено само заглавието и няколко думи, които са със същото начало като в *Хил190* // 24: Поꙋченїе въ неⷣлю ѳѡминоѹ. [Г҃а б҃а] с҃па наш҃го іⷭѵ х҃а въскⷭр[енїе славное] радⷭотно ꙋже//.

Неделя на мироносиците

25. Л. 72б–73б, липсва един лист, 74а–75а: Въ неⷣлю, в҃, по пасцеⷪ поꙋченїе ѻ іѡсїфе, и ѻ мироносицахь[40].

Възлюблѥни сл҃нце поⷣ ѡблакомь красꙋе се. любимо биваеть видещиⷨ. такоⷤе и апⷭлоⷨ по распетие и смрьти хⷭви радостно вьсⷭїа г҃ние вьскⷭренїе.

---

[40] Словото е предназначено за Неделята на мироносиците, която се счита за III неделя след Възкресение. В някои ръкописи, възхождащи към по-древни протографи, броят на следпасхалните седмици започва от Томина неделя, която се означава като първа след Възкресение, така че общият им брой до Петдесетница да е седем, симетрично на постните седмици преди Пасха. Сравнително рано обаче Томина неделя се фиксира като втора след Възкресение и този ред се запазва до Неделята на всички светии. Ще посоча, че същият брой на седмиците след Пасха е засвидетелстван и в *Рум406*.

Край: тѣⷨ никто тогⷣа ѻ вьскⷭ҇рени нѥ рѣкоше. боахꙋ бо се, благодарьстꙿвно иⷨ (!) оубо и мы. за ни пострⷣавшаго б҃а. и погрѣбенаго и вьскрьсшаго, да примⷮе ꙗко жрьтвꙋ чⷭ҇тꙋ наше, бл҃годарѣнїе и похва//лѣнїе, и вечнⷯи бл҃гь (спⷣобить … чл҃колюби…) ѥмоуже слава вь векы векомь аминь.

Автор не е посочен. Гръцки текст не е открит. Черторицкая 1994: 381, № 14.0.02; Гранстрем и др. 1998: 155, № 485. Същото и в *Рум406*, като и там Неделята на мироносиците е посочена като II неделя след Пасха вместо III неделя, както е прието.

Неделя на разслабения

26/1. Л. 75а–78б: Въ нⷣелю, г҃, по пасце пооученїе ѡ раслаблѥнемь.

Чл҃колюбꙿць бл҃гы б҃ь нашь і҃с х҃с не тькмо д҃шаⷨ нь и телⷨѡ прїиде врⷱ҇а. наⷭ҇ раⷣї чл҃кь всхотен (си?) да ѡбое исцелить ꙗкоⷤ [ѡ или и] сеⷨ раслаблѥнеⷨ сьтворꙵ.

Край: оугодно зⷣе (б҃оу?) работающиⷨ. и безлобїемь поживеⷨ да покаанїемь исцелив(ше ѿ грѣхь.)// и потомь не скврьнете се нечистими помисли. да не горѣ ви что бꙋдеть вь бесконьчнеи мꙋце, нь да спⷣобиⷨ҇ вечнихь бл҃гь ѡ хⷭ҇е і҃сѣ г҃и нашемь. емꙋже слаⷡ вь векы аминь. Неделята на разслабения се смята за IV неделя след Възкресение Христово.

Автор не е посочен. Гръцки текст не е открит. Черторицкая 1994: 391–392, № 15.0.02; Гранстрем и др. 1998: 182, № 643. Същото и в *Рум406*, като и там Неделята на разслабения според по-старата традиция е посочена като III неделя след Пасха.

27/2. Л. 77б–79б: Въ тьжⷣе д҃нь слово ст҃го васїл(їа) арꙿхїепⷭ҇кꙋпа ѡ твари, и о бжⷭ҇твѣ.

Пльтнима ѳчима б҃а видети не еⷭ҇ мощно. беспльтное бо пⷣо пльтїю ѡ҃чи пⷣоходити можеть. и светелꙿствꙋеть ть саⷨ единочеди с҃нь бж҃їи рⷦ҇е. б҃а никтоⷤ ниⷢ҃еже виде (Йоан 1:18) ибо по писанїю г҃лѥть ꙗко виде езикїиль.

Край: аще ли кто […]ства раⷣї неверꙿнь. то менеть […]льши се при мѡисеа. да вⷣить прѣмоудрою бж҃їю тварь. емоⷤѹ слава вь векы векⷨѡ аминь.

Словото не е на Василий Велики. Гръцки текст не е открит. Липсва у Черторицка.

Неделя на самарянката

28. Л. 79б–82б: Пооученїе, вь нⷣелю, д҃, по па[сце].

Азь оубо дроузи и братїа. надеаⷯ се на вьсакоу нⷣелю болѥ сьбрати людїи вь цр҃кви на послꙋшанїе бжⷭ҇твныⷯ словесь. нн҃ꙗ же мне приходити. нь аще ви ѡ себе гл҃аль то добрѣ бисте творили приходеще. нн҃ꙗⷤ вⷣлчни вьзвещаю вамь и грамотꙋ хⷭ҇вꙋ прочию вамь.

Край: да аще соуседа имате, или родꙿнинꙋ, или женоу, или дети. то позиваите вьсеⷯ вь цр҃кьвь. поꙋчаите се // бжⷭ҇твними словесемь, да зⷣе бл[го]оугодꙿно поживꙿше и вечꙿни бл҃гь оугодꙿници боуⷣмⷷь. ѡ х҃е і҃сѣ г҃и нашемь, ѥмоуже слаⷡ вь векы амⷩ҇.

Автор не е посочен. Гръцки текст не е открит. Неделята на самарянката се брои за V неделя след Възкресение и за това има бележка от преписвача на л. 82б. Черторицкая 1994: 392, № 15.0.04, предназначено за Неделята на разслабения; това слово е посочено още един път у Черторицка (Черторицкая: 439, № 19.1.04), но за понеделник след Петдесетница (за Св. Дух), с името на Йоан Златоуст. Гранстрем и др. 1998: 13–14, № 1. В описанието на Востоков (Востоков 1842: 620) за автор на творбата е посочен Кирил Туровски. Същият текст е и в *Рум406*, като и там Неделята на самарянката е означена като IV, а не като V неделя след Пасха.

Неделя на слепия

29. Л. 82б–84а: Поѹ҆ченїе, въ. ѕ҃. нⷣелю, по пасце, ѡ слеп҆це.

Мала нꙋжⷣа ѥⷭ҇ изрещи кь вашеи люб҆ви братїе. понеⷤ непразни бихⷨ цр҃кви раⷣї вещеи. дело се вьсего чтⷭнѣѥ ѥⷭ҇. иже дш҃ꙋ сп҃ти. реⷱ҇ бо пррⷪкь кто вьзгл҃ѥть сили гⷭ҇ни (Пс. 105:2).

Край: и се вниде вьⷭ҇ нарѡⷣ даше хвалꙋ б҃ви. и прославивь вь истинꙋ б҃а словеси и дели. єгⷣа оулꙋчиⷨ кое оубо прошенїе прием҆ше. и вь бꙋⷣщеⷨ веце ѡбещаниⷯ бл҃гь оулꙋчиⷨ. о хⷭ҇ѣ іс҃ѣ нашеⷨ ємоꙋⷤ слава вь векы векѡⷨ.

Автор не е посочен. Гръцки текст не е открит[41]. Черторицкая 1994: 407, № 17.0.07.

Тук преписвачът е поправил грешката си и е посочил, че Неделята на слепия е VI неделя след Пасха. В *Рум406* обаче номерацията продължава по стария ред.

Възнесение Господне

30. Л. 85б–86б. Заглавието не се чете, подлепено е с хартия. Слово за четвъртък от VI седмица (Възнесение). В другите преписи най-често срещаното заглавие е [Поѹ҆ченїе на вьзнесенїе гⷭ҇нѥ].

Се наста наⷨ братїе. празⷣникь ни҃нꙗ х҃а б҃а нашего светлеи вьсеⷯ празⷣникь. и светозарниⷨꙵ лꙋчами ѡблистает еⷭ҇.

Край: нь єгⷣа испросиши прѣжⷣе црⷭ҇твїа б҃жїа. то в҆са таковаа ваⷨ боꙋдеть. вьсаⷦ бо просеи сь верою приемлѥть, и ищеи обрѣ[та]єть, и тлькꙋщомꙋ оⷡтрьзаєть х҃с. ємоꙋⷤ слаⷡ вь векы аминь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Въпреки че не е открит препис с името на св. Климент Охридски, въз основа на анализа на текста му повечето изследователи го приемат за негова творба. Издадено е в КлО1: 612–619 (Хр. Кодов); Черторицкая 1994: 413, № 17.4.08; Гранстрем и др. 1998:

---

[41] Началните думи на това поучение почти съвпадат със слово, приписвано на Йоан Златоуст (Aldama 1965: 114–115, № 313), чийто най-ранен превод е засвидетелстван в *Супрасълския сборник* (Мала ноужда дьнесь къ вашеи любьви). Те могат да подведат изследователите, че текстът от *Хил190* е вариант на Златоустовото слово. Така в каталога на Гранстрем, Творогов и Валевичюс (Гранстрем и др. 1998: 72–73) руски препис от това поучение заедно с текста от *Супрасълския сборник* са посочени под № 198 и там са дадени сведения за гръцкия оригинал на словото от *Супрасълския сборник*, който няма нищо общо с текста от *Хил190*.

122–123, № 367. Същото слово е в *Рум406*, но в описанието на Востоков (Востоков 1842: 620) е отбелязано, че творбата е дело на Кирил Туровски.

VII неделя след Пасха (на Отците от Никейския събор)
31. Л. 86б, 29а–29б, 28а–28б, 57а: Въ, нⷣелю, з҃, по паⷭце. слово ѡ сьборе ст҃и (!) ѡ҃ць т҃иі сьшⷣшиⷯ се вь никеи на ариа еретїга (!).
Въ алеѯаⷣри егїп͗т͗сцеи быⷭ нек[то] прѣзвїтерь велїкїе цркви именемь арїи. хитрь си книгаⷨ им[ѥѥ] гльбинꙋ словесь вь ниⷯжи (!) и гльбинꙋ ѡбрѣте. вь гльбинꙋ злиⷯ выпаде.
Край: по г҃лющомꙋ прⷪрк[ꙋ] ис чрѣва прѣжеⷣ деннице (!) родиⷯ те (Пс 109:3). и вь послеⷣнꙗ лета ѿ д҃ви нашего // раⷣї спⷭенїа вьч҃лчьша се. и тако верꙋюще покланаем еⷭ ст҃мꙋ его ѻбразꙋ. и слави троицꙋ единого б҃а, ѡ҃ца и с҃на и ст҃го д҃ха и нⷩꙗ и прⷭно и вь векы векѡⷨ аминь.
Черторицкая 1994: 419, № 18.0.04. Същото слово е в *Рум406*, но там се спазва старото изчисление на следпасхалните седмици, според което Неделята на отците от Първия вселенски събор е VI неделя след Пасха.

Събота преди Петдесетница
32. Л. 57а–57б, 87а–87б: Вь тьжеⷣ д҃нь слоⷡ ст҃го сїмеѡна месопотамїнскаго, како поⷣбаеть вь оуме имети. д҃нь исходны. Тук словото формално е второ за Неделята на Никейските отци, но по същество се отнася до Задушница преди Петдесетница.
Аще не весте братїе, каковь страⷯ и бедꙋ имате потрьпети вь чаⷭ исхода нашего, иже ѿ сего света. егⷣа бо д҃ша ѿ тела разлꙋчает сⷷ. велїа таина тоу скончавает еⷭ.
Край: Сиⷯ бо братїе чающе потьщим еⷭ нескврьни и непороу͗ни ѡбрѣ[щеⷨ] се преⷣ б҃мь сь мирѡⷨ. да и ми оу[сли]шиⷨ г҃люще. прїидете блⷭвенїи ѻ҃ца моего наследꙋите оуготованїе ваⷨ црⷭтво, ѿ сложенїи вьсего мира (Мт 25:34). аминь.
Предполагаем автор Симеон Месопотамски. Гръцки текст CPG 4035 (Ефрем Сирин). Научно издание на славянския (с разночетения) и на гръцкия текст: Й. Райнхарт (Reinhart 2001: 170–174). Черторицкая 1994: 83, № 03.6.03. Според Черторицка в руските преписи, включително и в *Рум406*, словото се чете само за Събота месопустна (Месопустна задушница).

Петдесетница
33. Л. 87б–90а: Пооученїе, вь нⷣелю, пⷣесет͗ноу.
Прⷭно ѡжедае б҃а (!) нашего спⷭенїе и вьсхоте вь своиⷨ млⷭрдїемь ѻб͗новити ѥⷭство наше [грѣх͗ми] //соуще обет͗шано. теⷨ и вь пльть нашꙋ истинною ѡблеⷱ се. хоте направити ноги на пꙋть истинїи (Лк 1:79).
Край: теⷨи (!) бо дели с҃нове б҃жїи наричем еⷭ. и сїю жиз͗нь добрѣ пожив͗ше. боуⷣщїи б҃лгь споⷣбим еⷭ сь всеⷨї ѿ века теⷠ оугажⷣашїими, ѻ хⷭѣ і҃сѣ г҃и на//шеⷨ. емꙋже слаⷡ вь вѣкы векѡⷨ, аминь.

Автор не е посочен. Поучението не е преводно. Издадено е в КлО2: 320–369 (К. Куев). Първична редакция. Черторицкая 1994: 432, № 19.0.30; Гранстрем и др. 1998: 115, № 341. Поместено е и в *Рум406*. В описанието на Востоков (Востоков 1842: 620) е отразено мнението на някои руски учени, че творбата е дело на Кирил Туровски[42], но доводите, че е написана от Климент Охридски, са по-убедителни.

Неделя на всички светии
34. Л. 90а–92а: Слово вь нⷣелю вьсехь ст҃ихь.
Раⷣуи се раю и вⷭ҇ели се, н҃бо н҃нꙗ желаеши своиⷯ прьвиⷯ житель. иже раⷣї сьтворѣнь бѣ. адамꙋ изꙿгнанꙋ прѣслꙋшанїа раⷣї, дїаволꙿскиⷨ прельщенїемь того раⷣї вьсе чл҃чство поⷣ клетвою и сьмрьтїю ѡсꙋжⷣено быⷭ҇.
Край: скрьбещии оутешаите. и сь плаⷡющими плаваите. и сьпꙋтьшьствꙋите. и вьсе призивающе ви сь верою спⷭ҇аите. да на вьсако месте славит еⷭ҇ прес҃тое име, ѡ҃ца и с҃на и ст҃го дх҃а и н҃нꙗ и пⷭ҇рно и вь векии векомь, аминь.
Автор не е посочен. Словото не е преводно, а руско, от домонголския период. Черторицкая 1994: 446, № 20.0. 02; Гранстрем и др. 1998: 175, № 605, № 606, но те отговарят на варианти, отбелязани с други номера у Черторицка. Същата редакция като в *Хил190* е и в *Рум406*.
След последния текст от *Триодния панигирик* е добавено едно слово, предназначено най-вече за презвитерите, чието задължение е да проповядват. Неговото включване в *Хил190* може да се възприеме като подкана те да четат от амвона словата, поместени в ръкописа, или да ги използват, за да изготвят своите проповеди към паството.

35. Л. 92а–93б: Поѹченїе, кь поповѡⷨь.
Прѣзвитере помисли котори сань приель еси ѿ б҃а. кы таланꙿть порꙋченꙿ ти ѥⷭ҇. что сь нимь плодиⷨ.
Край: ꙗко да ѡбои споⷣбим еⷭ҇ оуслишати слатꙿкаго ти глⷭ҇а. еже ѿвещаеши кь праⷣвениимь тогда. приидете блⷭ҇вени о҃ца моего. наслеⷣствꙋите оуготованое ваⷨ цⷭ҇рство ѿ сложенїа мирꙋ. егоже бꙋди вьсеⷨ наⷨ оуслишати. славеще г҃а г҃а(!) нашего іⷭ҇ѵ хⷭ҇а. сь ѡ҃цемь и сь ст҃и[мь] д[х҃]ѡмь. и нⷩ҇ꙗ и прⷭ҇но и вь веки вѣкѡмъ (аминъ е изписано монокондилно).

---

[42] Такова е мнението на първия издател на това слово К. Калайдович, вж. Калайдович 1821: 86–88.

ЛИТЕРАТУРА

Богдановић 1978	Богдановић, Д. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*. Т. 1–2. Београд, 1978 [Bogdanović, D. Katalog ćirilskih rukopisa manastira Hilandara. T. 1–2. Beograd, 1978].
Востоков 1842	Востоков, А. *Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музеума*. Санкт-Петербург, 1842 [Vostokov, A. Opisanie russkih i slovenskih rukopisey Rumyantsevskogo muzeuma. Sankt-Peterburg, 1842].
Гранстрем и др. 1998	Гранстрем, Е.Э., О.В. Творогов, А. Валевичюс (сост.). *Иоанн Златоуст в древнерусской и южнославянской письменности XI–XVI веков. Каталог гомилий*. Санкт-Петербург, 1998 [Granstrem, E.E., O.V. Tvorogov, A. Valevichyus (sost.). Ioann Zlatoust v drevnerusskoy i yuzhnoslavyanskoy pis’mennosti XI–XVI vekov. Katalog gomiliy. Sankt-Peterburg, 1998].
Димитров 2013	Димитров, К. *Авва Доротей. Слова*. Велико Търново, 2013 [Dimitrov, K. Avva Dorotey. Slova. Veliko Tarnovo, 2013].
Еремин 1947	Еремин, И.П. *Литературное наследие Феодосия Печерского*. – Труды Отдела древнерусской литературы, 5 (1947), с. 159–184 [Eremin, I. P. Literaturnoe nasledie Feodosiya Pecherskogo. – Trudy Otdela drevnerusskoy literatury, 5 (1947), s. 159–184].
Иванова 1981	Иванова, Кл. *Български, сръбски и молдо-влахийски кирилски ръкописи в сбирката на М.П. Погодин*. София, 1981 [Ivanova, Kl. Balgarski, srabski i moldo-vlahiyski kirilski rakopisi v sbirkata na M.P. Pogodin. Sofia, 1981].
Иванова 2004	Иванова, Кл. *Един български препис на преводното „Учително евангелие“ от XIV в. и проблемът за навлизането му в славянската книжнина (Предварително съобщение)*. – Трудове на катедрите по история и богословие, 5 (2004) (В памет на Пейо Димитров), с. 82–92; същият текст с допълнителни авторски бележки: Иванова, Кл. *Ръкописи. Автори. Творби*. Kraków, 2018, с. 417–437 [Ivanova, Kl. Edin balgarski prepis na prevodnoto „Uchitelno evangelie“ ot XIV v. i problemat za navlizaneto mu v slavyanskata knizhnina (Predvaritelno saobshtenie). – Trudove na katedrite po istoria i bogoslovie, 5 (2004) (V pamet na Peyo Dimitrov), s. 82–92; sashtiyat tekst s dopalnitelni avtorski belezhki: Ivanova, Kl. Rakopisi. Avtori. Tvorbi. Kraków, 2018, s. 417–437] (= Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne. T. 14. Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim).

Иванова 2012	Иванова, Кл. *За календарните триодни сборници, писани в Хилендарския манастир*. – Palaeobulgarica, 36 (2012), № 3, с. 11–28 [Ivanova, Kl. Za kalendarnite triodni sbornitsi, pisani v Hilendarskia manastir. – Palaeobulgarica, 36 (2012), № 3, s. 11–28].
Иванова 2018	Иванова, Кл. *Риторичните творби на св. Климент Охридски и на книжовниците от неговата школа в южнославянските календарни сборници*. – В: Св. Климент Охридски в културата на Европа. София, 2018, с. 68–94 [Ivanova, Kl. Ritorichnite tvorbi na sv. Kliment Ohridski i na knizhovnitsite ot negovata shkola v yuzhnoslavyanskite kalendarni sbornitsi. – V: Sv. Kliment Ohridski v kulturata na Evropa. Sofia, 2018, s. 68–94].
Иванова, Данова 2019	Иванова, Кл., Цв. Данова. *Опит за систематизиране на риторичната традиция в южнославянските календарни сборници (Според съдържанието на балканските триодни панигирици)*. – Palaeobulgarica, 43 (2019), № 2, с. 23–46 [Ivanova, Kl., Tsv. Danova. Opit za sistematizirane na ritorichnata traditsia v yuzhnoslavyanskite kalendarni sbornitsi (Spored sadarzhanieto na balkanskite triodni panigiritsi). – Palaeobulgarica, 43 (2019), № 2, s. 23–46].
Калайдович 1821	Калайдович, К. *Памятники российской словесности XII века.* Москва, 1821 [Kalaydovich, K. Pamyatniki rossiyskoy slovesnosti XII veka. Moskva, 1821].
КлО1	Климент Охридски. *Събрани съчинения.* Т. 1. *Наставления за празници. Поучения. Похвали и похвални слова*. Подготвили за печат Б. Ангелов, К. Куев и Хр. Кодов. София, 1970 [Kliment Ohridski. Sabrani sachinenia. T. 1. Nastavlenia za praznitsi. Pouchenia. Pohvali i pohvalni slova. Podgotvili za pechat B. Angelov, K. Kuev i Hr. Kodov. Sofia, 1970].
КлО2	Климент Охридски. *Събрани съчинения.* Т. 2. *Слова и поучения*. Подготвили за печат Б. Ангелов, К. Куев, Хр. Кодов, Кл. Иванова. София, 1977 [Kliment Ohridski. Sabrani sachinenia. T. 2. Slova i pouchenia. Podgotvili za pechat B. Angelov, K. Kuev, Hr. Kodov, Kl. Ivanova. Sofia, 1977].
Милтенов 2013	Милтенов, Я. *Златоструй: старобългарски хомилитичен свод, създаден по инициатива на българския цар Симеон*. София, 2013 [Miltenov, Ya. Zlatostruy: starobalgarski homilitichen svod, sazdaden po initsiativa na balgarskia tsar Simeon. Sofia, 2013].
Николова 2008	Николова, Св. *За един неизвестен препис от XIV в. на Климентово слово и някои проблеми на проучването на старобългарските поучителни слова от IX–X в.* – Palaeobulgarica, 32 (2008), № 3, с. 3–22 [Nikolova, Sv.

	Za edin neizvesten prepis ot XIV v. na Klimentovo slovo i nyakoi problemi na prouchvaneto na starobalgarskite pouchitelni slova ot IX–X v. – Palaeobulgarica, 32 (2008), № 3, s. 3–22].
Николова 2018	Николова, Св. *Нови данни от Климентовия цикъл от слова за Великия пост*. – В: Св. Климент Охридски в културата на Европа. София, 2018, с. 245–312 [Nikolova, Sv. Novi danni ot Klimentovia tsikal ot slova za Velikia post. – V: Sv. Kliment Ohridski v kulturata na Evropa. Sofia, 2018, s. 245–312].
Никольский 1915	Никольский, Н.К. *Сербский список поучений о хождении к церкви и о молитве, приписываемый св. Феодосию Печерскому*. – В: Библиографическая летопись. Вып. 2. Санкт-Петербург, 1915, с. 68–71 [Nikol'skiy, N.K. Serbskiy spisok poucheniy o hozhdenii k tserkvi i o molitve, pripisyvaemyy sv. Feodosiyu Pecherskomu. – V: Bibliograficheskaya letopis'. Vyp. 2. Sankt-Peterburg, 1915, s. 68–71].
Станковић 2010	Станковић, Р. *Водени знаци хиландарских српских рукописа XVI века* (= Народна библиотека Србије. Опис јужнословенских ћирилских рукописа. Т. 8). Београд, 2010 [Stanković, R. Vodeni znaci hilandarskih srpskih rukopisa XVI veka (= Narodna biblioteka Srbije. Opis južnoslovenskih ćirilskih rukopisa. T. 8). Beograd, 2010].
Творогов 1987	Творогов, О.В. *Феодосий, игумен Киево-Печерского монастыря*. – В: Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып. 1 (XI – первая половина XIV в.). Ленинград, 1987, с. 457–459 [Tvorogov, O.V. Feodosiy, igumen Kievo-Pecherskogo monastyrya. – V: Slovar' knizhnikov i knizhnosti Drevney Rusi. Vyp. 1 (XI – pervaya polovina XIV v.). Leningrad, 1987, s. 457–459].
Христова 2001	Христова, И. *Славянските преводи на монашеските поучения на авва Доротей*. – Palaeobulgarica, 25 (2001), № 2, с. 36–53 [Hristova, I. Slavyanskite prevodi na monasheskite pouchenia na avva Dorotey. – Palaeobulgarica, 25 (2001), № 2, s. 36–53].
Черторицкая 1994	Черторицкая, Т.В. *Предварительный каталог церковнославянских гомилий календарного цикла по рукописям XI–XVI вв. преимущественно восточнославянского происхождения*. Составлен Т.В. Черторицкой под редакцией Хайнц Миклас [Chertoritskaya, T.V. Predvaritel'nyy katalog tserkovnoslavyanskih gomiliy kalendarnogo tsikla po rukopisyam XI–XVI vv. preimushchestvenno vostochnoslavyanskogo proishozhdeniya. Sostavlen T.V. Chertoritskoy pod redaktsiey Heinz Miklas] / Čertorickaja, T. Vorläufiger Katalog Kirchenslavischer Homilien des

	beweglichen Jahreszyklus aus Handschriften des 11.–16. Jahrhunderts vorwiegend ostslavischer Provenienz. Unter der Redaktion von Heinz Miklas (= Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften. Bd. 91. Patristica Slavica. Bd.1). Opladen, 1994.
Aldama 1965	Aldama, J.A. de. *Repertorium pseudochrysostomicum*. Paris, 1965.
BHBS 2008	Иванова, Кл. *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. София, 2008 [Ivanova, Kl. Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica. Sofia, 2008].
Bojkovsky, Aitzetmüller 1988	Bojkovsky, G., R. Aitzetmüller (Hrsg). *Paraenesis. Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers*. Bd. 4. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertations. T. 26 (20, 4). Freiburg im Breisgau, 1988.
CPG	*Clavis Patrum Graecorum*. T. 1–4. Cura et studio M. Geerard. Turnhout, 1983, 1974, 1979, 1980. T. 5. Indices. Inicia. Concordantiae. Cura et studio M. Geerard, F. Glorie. Turnhout, 1987.
Matejić 1981	Matejić, P. *Watermarks of the Hilandar Slavic Codices. A Descriptive Catalog*. Sofia, 1981.
PG	Migne, J.-P. *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*. Paris, 1857–1866.
Reinhart 2001	Reinhart, J. *Die altkirchenslavische Übersetzung der Predigt Symeons von Mesopotamien „Quod semper mente versare debemus diem exitus de vita“ (CPG 4035)*. – Wiener Slavistisches Jahrbuch, 47 (2001), p. 159–176.

MATERIALS TO THE CATALOG DESCRIPTION OF MANUSCRIPTS EXCERPTED FOR BIBLIOTHECA HOMILETICA BALCANO-SLAVICA (BHomBS)

I. *Triodion Panegyric* from the Hilandar Monastery No. 190

(Summary)

This is the first of a series of articles containing materials supplementing the catalog of Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS) prepared by the Cyrillo-Methodian Research Center. The aim is to describe and introduce the hardest to process and the hardest to access South Slavic triodion panegyrics discovered by the BHomBS compilers. The article is dedicated to a Serbian old redaction triodion panegyric from the library of the Hilandar Monastery No. 190 (*Хил190*), containing instructive works. MS *Хил190* is presented and described in detail. Each article is compared with the texts in the respective reference books and the place of the composition of *Хил190* in the Balkan tradition of instructive collections is established. Additional data are presented from the related to *Хил190* Serbian triodion panegyric from the State Historical Museum in Moscow, collection of Barsov No. 1456, which is similar in content but preserved only partially.

Keywords: Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS); Serbian literature of the 16th c.; old redaction calendar collections; triodion panegyrics; Hilandar MS No.190.

Klimentina Ivanova,
Cyrillo-Methodian Research Centre –
Bulgarian Academy of Sciences